

ДЕРЖАВНИЦЬКА
ДУМКА

3
КВАРТАЛЬНИК

1 9 5 1

З М И С Т

	стор.
Яр Славутич: Маєстат Булави -----	2
Михайло Гетьман: Геть „опікунів“ над Україною! -----	4
Сергій Ледянський: Призначення нашої літератури -----	7
Олександр Шаповал: До історії західньо-українських політич-	
них відносин -----	19
Опанас Андрієвський: Наша демократія -----	37
Вячеслав Липинський: Концепція українсько-польського союзу	46
Олександр Оглоблин: Праця Юрія Нарбута над утворенням	
українського державного герба і державної печати -----	47
Ілько Борщак: Пилип Орлик і Іван Скоропадський -----	51
Ярема Книгар: Хто та як творив нашу державність у 1917-21 рр.	52
М. Д.: II-й Зізд Української Гетьманської Організації в Америці	64

Мистецьке оформлення М. Бутовича

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

Річна передплата в ЗДА -----	\$2.00
Піврічна -----	1.25
Поодиноке число -----	0.50

Передплата поза межами ЗДА в краєвій валюті за існуючим курсом.

Редактор: С. Ледянський. Видавництво: „Державницька Думка“.

Адреса Редакції й Адміністрації:

“Derszavnytska Dumka”, P.O. Box 3427, Sta. “O”, Phila. 22, Pa.

Ціна примірника — 50 центів

ДЕРЖАВНИЦЬКА ДУМКА

КВАРТАЛЬНИК
УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ІДЕОЛОГІЇ,
КУЛЬТУРИ І ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ

diasporiana.org.ua

Ч. 3

PETRO LUTYJ
3101 SOMIA DR.
PARMA 34, OHIO

1951

ВИДАВНИЦТВО »ДЕРЖАВНИЦЬКА ДУМКА«
ФИЛАДЕЛФІЯ, ПА.

ЯР СЛАВУТИЧ

МАЕСТАТ БУЛАВИ

У блиску звитяжної слави,
Як фенікса подув живий,
Встає маєстат золотавий
Святої в віках булави.

Під нею змагалися вої,
Вітаючи владу берла.
Із надер землі січової
Для неї наснага текла.

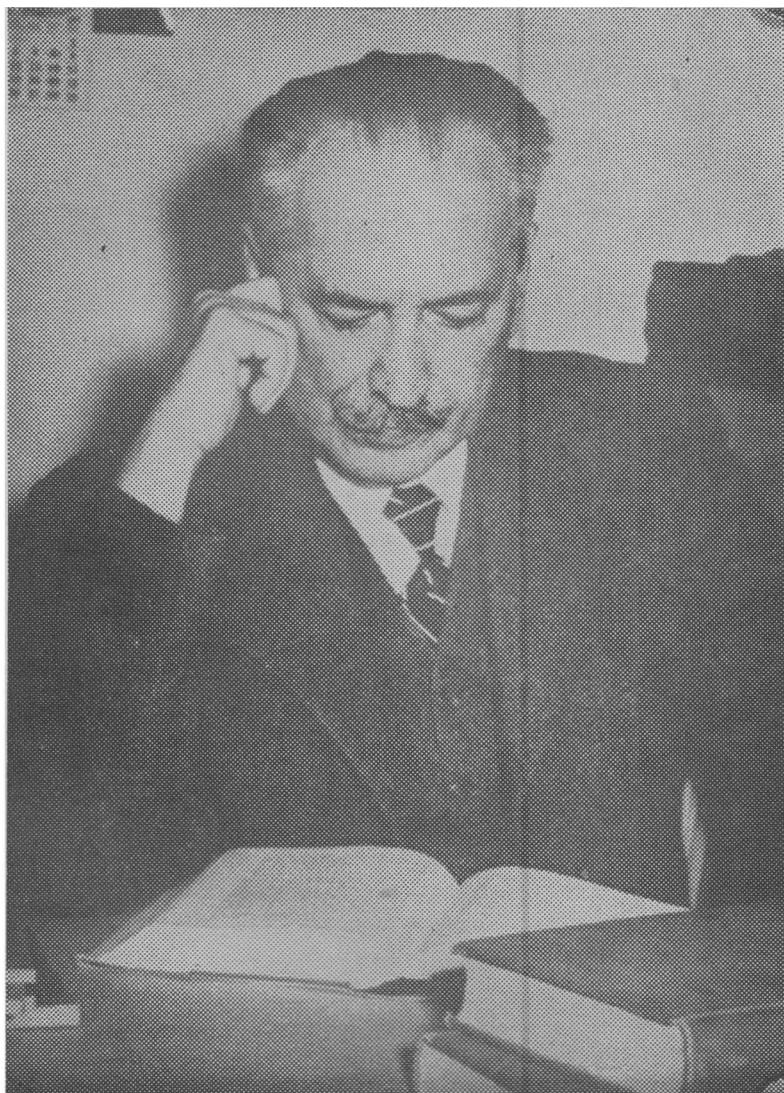
О, люди, що віру забули!
Розкрийте глибинні чуття
Для слява, що знало минуле,
Що в творче веде майбуття.

Воно — як могутня принада —
Виповнює борті сердець.
Гартована в думах відрада
Йому накладає вінець.

І ніжнуть минальні примари,
І лад блаюдатний, новий,
Над колотом партій і свари
Несе маєстат булави.

1951.

З книги „Оаза“

Проф. ДМИТРО ДОРОШЕНКО

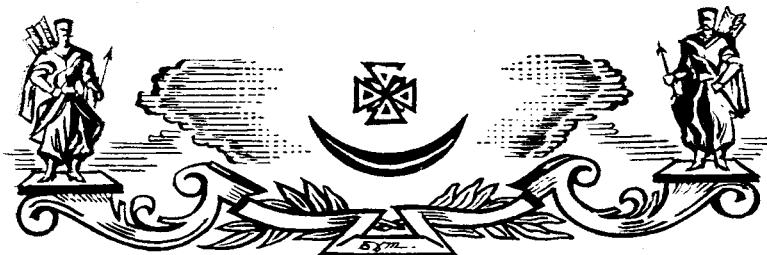
* 8. IV. 1882 — † 19. III. 1951.

Бувш. міністр закордонних справ Української Держави,

Президент Вільної Української Академії Наук,

Славетний український історик-державник і громадський діяч.

Остання світлина з вересня 1949 року, ласкаво
передана редакції Дружиною Покійного.

Михайло Гетьман

Геть „опікунів” над Україною!

Чужомовна преса приносить вісті про пожвавлення діяльності московських протисовєтських організацій. Передбачаючи неминучу війну Советів з Західним світом, вони кинулись переконувати вільний західний світ, що Росію, після повалення большевицького режиму, треба зберегти такою, як вона була: неподільною імперією.

У цій метушні московським емігрантам допомагать певні американські кола з фінансами. Вимагають вони однак, щоб москалі згодились перебудувати майбутню Росію на федеративну державу на зразок Злучених Держав Америки. Деякі московські групи з цим погоджуються, деякі ні. Більшість погодилася, хоч і з неохотою, і створила “Союз Визволення Народів Росії”. Ті, що не погодились, до Союзу не вступили. Не могли стравити того, щоб Росія стратила: Україну, Кубань, Кавказ і інші багаті терени і була відсунена на північ в свої етнографічні межі.

Перший з'їзд московської політичної еміграції, що відбувся в січні, цього року, розбився, якраз на цьому питанні. Та ось із Нью Йорку виїхав бувший прем'єр Керенський, що має деяку підтримку в Америці, і очолив другий з'їзд московських емігрантів, який відбувся під кінець літа цього року у неназваній місцевості біля Штутгарту, на американській зоні Німеччини. Були там приявні також і американські приятелі Керенського. І це тут більшість московських груп в Європі й Америці створили згаданий вище “Союз Визволення Народів Росії” (СВНР). Цебто: московські емігранти присвоїли там собі право промовляти від імені не тільки московського народу, на що мають право, але й від імені всіх інших “народів Росії”, отже й від імені українців.

Подія ця збудила з солодкої дрімоти поголовно всю україн-

ську пресу в Німеччині. Вісім українських пресових органів оголосили заклик до громадської Думки Світу, де відмовляють москалям права промовляти в імені українського й інших народів під Росією, хоч визнають за ними право захищати інтереси свого московського народу. Український нарід уважає СВНР новою спробою відродити московський, тепер уже **білий**, імперіалізм, а всякий імперіалізм — червоний чи білий — українці вважають, і будуть уважати своїм ворогом і будуть з ним боротись спільно з іншими поневоленими Росією народами! Апель стверджує, що українці бажають мати свою незалежну державу й ніякої чужої зверхності над собою мати не бажають!

Цей почин української преси в Німеччині щиро сердечно вітаємо й повністю під їх закликом підписуємося. Ми певні того, що за українцями в Німеччині підуть і українці в Америці, Канаді та інших країнах світу. Щодо свого майбутнього — в українців одна вимога: **ні від кого незалежна, суверенна Українська Держава.** Таку, а не іншу свою волю українці записали крою своїх предків і дальше записують на побоєвищах і в підпіллі на Рідних Землях.

За пресою повинна піднятись також хвиля протестаційних зборів, щоб “опікунам” дати належну відсіч, а непоінформованим чи хибно поінформованим чужою пропагандою американцям дати зрозуміти, що не в інтересі Америки відбудовувати стапу Росію проти волі поневолених нею народів!

Треба голосного протесту проти задумів московського білого імперіалізму! В акції цій українці не будуть одні. З ними будуть всі інші поневолені червоним імперіалізмом народи. Крім того: з ними будуть друзі з англомовного світу, особливо британці, цебто ті, що йдуть лінією традиційної британської політики, прагнучи, щоб на континенті Європи не було потуги, яка загрожувала б державним інтересам Британії (Дарданели, Суець, Далекий Схід, тощо). А такою потугою тепер є совєтська Росія. Отже, не є в інтересі Британії відбудовувати Росію в її передвоєнних кордонах. Це ж Британія ще й тепер надає тон політиці в Європі.

Українці мають добрих приятелів в Англії і споріднених з нею землях, доказом стаття Едварда Кренкша в лондонськім часописі “Обсервер” і торонтонськім “Гловб енд Мейл” — з дня 1 вересня, 1951. У цих статтях про з'їзд московських емігрантів і про Керенського, що на ньому головував, написано виразно. Кренкш пише, що Керенський — це “премієр-невдачник” з 1917

року, адвокат-політикан, виштовхнутий Леніним—Троцьким, який не тільки що не був здатний керувати народом Росії, але навіть не розумів тодішнього наставлення того народу. Отже, пише Кренкша, такого нездару годі протиставити Сталінові і до-дає, що такої думки є також деякі московські еміграційні групи, особливо власовці й Національна Трудова Спілка (НТС), цебто нова московська еміграція. Кренкша приходить до висновку, що, коли б прийшло до розвалу Червоної Росії і пануючого там режиму, то питання про нову владу в Росії, — новостворену організацію (СВНР) **розсадить**. Тому перед Заходом, пише автор, і далі стоять питання, якою мала б бути тепер Росія по евентуальному розвалі її: чи єдина-неділіма, якої домагаються московські монархісти, чи федеративна, як підказують деякі американські кола, чи може повинна бути поділена на ряд окремих незалежних національних держав, як того домагаються поневолені Росією народи, від українців починаючи й на таджиках скінчивши?

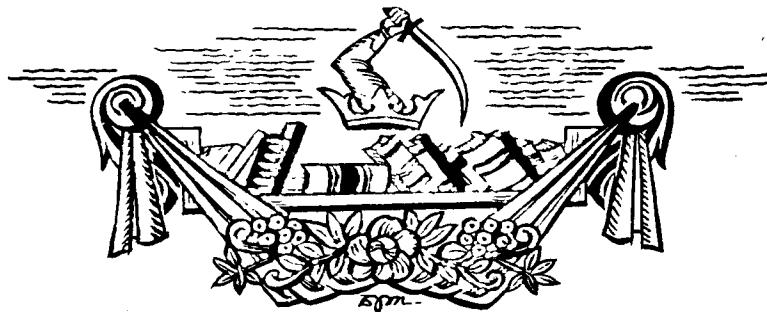
Чи московська еміграція спільно буде працювати для віднови давньої Росії, чи розсвариться, — це для нас, українців; менше важче. Головним завданням українських патріотів повинно бути:

1. Порозумітись, нарешті, щоб був один і єдиний політичний центр український, що мав би мандат від цілого Українства виступати перед світом в його імені.

2. Голосною поставою дати вільному світові, особливо Америці, зрозуміти, що Росія — це не Злучені Держави Америки, де є добровільна федерація одноМовних і однокультурних стейтів, — а імперія, яка виросла підбоями й насильством над слабшими в даний мент народами, яких вона поневолила, за що її називають її “тюрмою народів”.

3. Що всяке протегування віднови московського імперіалізму — завжди й повсякчас натрапить на збройний спротив українських патріотів, які Москву вважають своїм історичним ворогом, хоч з народом московським народ України готовий співпрацювати, але, **як рівний з рівним, вільний з вільним, без всякої чужої зверхності над собою!**

Щілина в стіні московської єдинонеділімської пропаганди є. Доказом цього може бути стаття Кренкша в англійській і канадійській пресі та промови американських сенаторів. Під цю стіну треба підсувати українські тарани і бити ними так довго, доки та стіна не завалиться. Час на це ТЕПЕР! Запізнення може бути фатальним для української визвольної справи!

Сергій Ледянський

Призначення нашої літератури

ЛІТЕРАТУРА, ЯК ВИЯВ ДУМОК І СПОДІВАНЬ НАРОДУ

Від часу, як ми перебуваємо на чужині, стоїть у всій своїй грізній величі проблема росту і розвитку вільної української культури за межами поневоленої Батьківщини. З поміж усіх видів нашої культури — вільне слово письменника, як вияв думок і сподівань народу, — сила, з якою навряд чи може конкурувати якийсь інший вид творчого генія людини.

Наш світогляд і наші ідеали визначив на століття не філософ, не державний діяч, не політичний письменник, — його визначив поет Шевченко. Це дуже характеристично! Понад 100 літ Україна живе тим, що записане в "Кобзарі". А громадянство на найвеличніших академіях чи маніфестаціях на чолове місце виставляє портрет не нашого Вашігтона чи нашого Короля-Монарха, а . . . нашого поета. Чи не причина тому в одній з статичних причин нашої бездержавності, яка, як відомо, полягає в перевазі в нашім характері емоціональності (чутливості) над волею та інтелігентністю?

Але одна доба — Шевченкова, а зовсім інша — наша. Серця і діапазону Шевченкової творчості потребує наш час в письменниківі нашої доби. Богню Шевченкової пристрасти в сучасному поеті потребують наші люди, що конають в колгоспно-стаханівській неволі, яка в стократ гірша неволі кріпацької. І нація такого поета сучасника мусить дати.

У нас тепер існує великий розрив між письменством і добою, в яку ми живемо, в тому розумінні, що життя йде своїми шля-

хами, а письменство, і не пробуючи ті шляхи збагнути, блукає своїми завулками. А літературі, коли вона хоче посідати якесь місце в житті свого народу, не вільно відставати!

Сучасна література Англії, наприклад, йде в ногу з життям. Воно їй зрозуміло, бо країна і нарід живуть устояним від віков нормальним державним життям. Більшевики прекрасно розуміють значення літератури в житті народу, тому вони силою нагинають через ордени і кацети, щоб їх література також йшла в ногу з їх життям. Але усі потворні явища, що відбуваються сьогодні на тому тлі, розуміється, не можуть нікому правити за зразок. Природній контакт літератури з вимогами народу існує, повторюю, в Англії. Визначніші твори Прістлі, Кроніна, Сомерсета-Маугама і особливо "1984 рік" Оруеля це наочно показують. І ніде такої конструктивної ролі не відограє література як в Англії.*) А щодо якості англійської літератури у розумінні відповідності її вимогам народу — то вона також позаконкуренційна.

В нашій українській літературі на еміграції (беру на увагу тільки літературу еміграції, бо на Батьківщині її знищено) спостерігались до недавнього часу цілком протилежні явища. Не тільки ігнорувалась відповідність її вимогам Батьківщини і чужини, а навпаки, симптоми шкідливості спостерігалися в її лоні. І ось про ці речі в літературному житті нашої еміграції кілька завваж.

Наш філософ і історик Вячеслав Липинський так скваліфікував письменника-інтелігента, який нечесно виконує свої письменницькі обовязки:

"Коли неграмотний солдат, посланий на розвідку, карається смертю за брехливе донесення, бо брехливе усвідомлення армії може грозити їй катастрофою, то яка має бути кара грамотним інтелігентам-письменникам, що для особистих інтересів нечесно виконують свій обов'язок, що брехливо формують оте стихійне хотіння, від якого залежить буття чи небуття нації?"

В "Історії моого сучасника" В. Короленко описує перші кроки свого сучасника на шляху до літератури, до письменства. Сучасника, раніше ніж він переступив поріг редакції, глибоко хвилювало питання моральної відповідальності за слово, надруковане в тисячах примірників і передане читачам. Сучасник вступив до редакції з рукописом свого твору і довго вагався. Адже

*) Хіба ще в Ісландії також. Рейкявік — столиця цієї країни — має 48 тисяч мешканців, а в місті є 30 великих книгарень. Для 100 тисяч ісландців видається приблизно 300 книжок річно. Це в десять разів стільки, як в ЗДА.

його слово мало йти в народ, бути сприйняте народом і дати по тому діло! Яке ж те його слово? Чи правдиве воно? Чи чесне? Чи не принесе воно народові зла?

І в час такого морального запустіння, свідками якого ми є, це вагання творця важливих духових цінностей, якими є художнє слово, ще більш важливе, ще більш на часі. Мусить бути моральна (бо про іншу нема мови) відповідальність за мистецьке слово, мусить бути розуміння його ваги в житті народу, мусить бути прагнення силу того слова поставити на службу народові для зміцнення в ньому рис громадських, або ще простіш — людських і рішучого осуду егоїзму, тваринних інстинктів, на які так багата людина нашої доби!

І це є ссобливо важним, як візьмемо під увагу, що робиться тепер на Батьківщині, де величні і цінні своєю абстрактною вартістю клічі спотворено, а облуда одягнена в шати чеснот і пущена поміж люди. Так, слово письменника-політичного емігранта може дуже багато зробити в розумінні відродження людської душі в добі організованого її спотворення.

ПРОТИ ІДЕЙНИХ РОЗЗБРОЮВАЧІВ

Коли я в цих рядках підношу справу громадської відповідальності письменника за свої писання, то в великій мірі ще й через те, що знаходяться тут на еміграції “літературознавці”, які кричать про “чисте мистецтво”, виступають проти мистецтва, поставленого, за їх виразом, “на побігеньки будням”, на “служіння політиці”...

Ст же, волі в мистецтві треба... Писати, як хто хоче і що хоче... Як раз так, як в 1919 році волі отаманам. Кожному творити Україну, яка кому до вподоби! Цю “лінію” творчої практики наших письменників-емігрантів схвалить кожен чужинець, претендент на окупацію нашої Батьківщини. І не тільки схвалить, а ще й субсидіювати буде, щоб вона росла. Чи не ясно чому? Бо за такого стану вона буде виключена для свого народу як організуючий, освідомлюючий і виховуючий чинник. Вона буде забавкою вузького кола фахівців-літераторів для їх власного самозадоволення.

Щоб мене не зрозуміли хибно, мушу пояснити громадські вимоги до сучасного письменника-емігранта: було б безглуздям творити якісь рямці вільному письменникові у вільному світі. Хай живуть всі жанри і стилі. Хай буде вільним письменник у

змісті і формі. Це є конечним, без цього нема мистецтва. Але — хай наш письменник пише про те, що спонукає його до пера, як людину громадянина своєї поневоленої Батьківщини! А чи може чесному письменникові боліти в нашу добу щось інше, як доля його самого і його рідного Краю? Меч смерти навис геть над усім народом нашим і над кожною одиницею зокрема. (Звичайно, смерти моральної, бо фізична все далі не піде 20-25%). А що може боліти чесному письменникові, коли не те, як того меча відхилити?

Критик Шерех, приміром, недавно писав: . . . “то ви хочете всіх письменників перевиховати на вояків? А що ж тоді буде, як прийде перемога? . . . Стадо без думок і почуттів!” . . .

Чим турбується вже сьогодні критик? Що буде тоді, як прийде перемога! Що до того, щоб прийшла перемога, у нас нема майже нічого, крім розпучливої боротьби розпорощених одиниць з поміж народу, залишеного на призволяще цілим світом — його це не турбує зовсім. Його турбує вже тепер, що буде тоді, як прийде перемога!? Я розціню оце все, як обеззброюючі тенденції критика і більш нічого. Перемога, за яку народ бореться, так легко не дається і шлях до неї ще дуже й дуже довгий. І помимо того, що великим завданням є боротьба проти ворога зовнішнього, не меншим буде вона проти ворога внутрішнього, саме того, що клав нас на лопатки сотні літ в перманентній братовбивчій боротьбі і останньо поконав у році 1918.

Слово письменника в нашу добу мусить стати одним із видів боротьби з найбільшим злом людства, а нашого народу зокрема — большевизмом. Але прошу не розуміти мене так, що кожен твір, написаний сучасним письменником, мусить містити в собі обов'язково боротьбу з агентами НКВД і розповідати про сибірські концтабори і тому подібні явища совєтської дійності. Ні, так тезу боротьби з найбільшим злом людства **прошу не розуміти**. В тій перспективі, що кінчається на якій-небудь 300-ій сторінці сучасного романа українського письменника-емігранта, мусять бути відчутні: БОГ, ЛЮДСЬКА ПРАВДА І ЛЮДСЬКЕ СУМЛІННЯ. Але не “грім, що на хмарах біблію читає”, як пише один поет і приводить в стан телячого захоплення критика Шереха!

В прокляті 20 роки, коли большевицька повінь заливала Україну, у протилежність до всіх протидіючих цій повені сил — наших урядів, партій і союзів, що тоді боролись за владу — большевицька повінь, поруч з багнетами, несла ще облудливі

гасла не тільки через листівки і "агітпотяги", а й через творчість такого Дем'яна Бєдного, який далеко більше допоміг на "общепонятном языке" доносити до мас демагогію Маркса і Леніна, ніж самі ці високі і мудрі "філософи". Можна без перебільшення ствердити, що поруч зі зброєю, як вирішальним чинником перемоги, черговим силою впливу на психологію мас було большевицьке друковане слово.

Але оборонець "чистої музи", пише: "... ви радите нам робити те саме, що й совети, тільки повернути його на 180 ступенів. Але таким способом чужого мислення не заперечиш і за межі його не вийдеш".

Це знову велика неправда! Такий простий приклад хай допоможе нам дійти істини: коли в саду росте молода яблуня і вітер її ломить, то садівник вбиває поруч неї кілка і прив'язує стовбур яблуні до нього, щоб вона мала на що опертись. Коли ж вона доволі виросте і матиме міцного кореня — тоді підпори не треба. Чому, у противагу большевицькій брехні про "героїзм" Павки Морозова, що, як відомо, вславився на ввесь Советський Союз тим, що запроторив рідного батька в НКВД, чому не є нашим обов'язком написати правдиву ЛЮДЯНУ повістю про батьків і дітей, виходячи з зasad християнської і національної правди? Чи душа людини не буває подібна до тієї яблуні, яку тваринна ідеологія большевизму нещадно тепер ломить? Є небезпека, що це не буде мистецтво? Ні, це буде справжнє мистецтво, коли його творитиме з покликання справжній мистець! Коли в корнійчуцівських писаннях Богдан Хмельницький виведений як слуга Москви, то твір, що покаже нам великого творця Української Коzaцької Держави на своєму місці, таким як він був, не буде повертанням того самого на 180 ступенів, ні! Думаю, що цих доказів досить супроти шкідливої роззброюючої анархічної концепції наших популярних критиків.

СТАН ЛІТЕРАТУРИ НА БАТЬКІВЩИНІ

Кілька слів про той стан, що маємо тепер на рідних Землях, окупованих ворогом.

В Україні сучасну літературу, як і взагалі все мистецтво, можна прирівняти до пишного саду, в якому від якогось часу почав господарювати ворог-садівник. Фруктовим деревам, що здатні були давати пишні і багаті плоди, він прищепив терпкі дички, а ті дерева, на яких ті дички не приймались, він нещадно вирубав або, вирвавши з коренем, вивіз в чужі далекі краї.

Сьогодні росте в нашему саду дичавина і дає плоди гіркі, отруйні, від ужитку яких особливо молоді, чманіє голова, а взагалі людина перетворюється, якщо не має в собі іншої відпорної сили, на скотину.

Чим є там творчість діячів поневоленої української культури? Дичавиною, яку одні в примусовому порядку продукують, а другі в примусовому порядку споживають. І весь смертельний жах саме для молодого покоління уярмленої України: що з ним буде? Які будуть їх ідеали? Чого вони будуть прагнути, виховані на звіриній ідеології звироднілих, куплених за шмат гилої ковбаси еренбургів, ванд василевських і корнійчукув? Все чесне, не продажне, до чого не прищепилось дике бадилля, які не змогли своє розуміння явищ і світу підмінити чужою, зверху насадженою ідеологією—щезли. Їх, Плужників, Зерових, Курбасів, Підмогильних, Драй-Хмар — вирубали, викорчували.

І росте сьогодні, в колись багато обіцяючому саду, густа дичавина. Від кореня пішли вже молоді парости — малишок, кацнельсонів, стебунів. Росте бур'ян! Але як же йому не рости, як ворог-садівник його доглядає, вирощує ще й премії сталінські дає?!

Так є в Україні тепер. І зарадити тому станові нема чим, доки там панує дика ворожа орда. Нема там саду, є дики хащі. Нема мистецтва — є пропаганда темних сил. І всі писання письменників совєтського 30 ліття, за невеликим може вийнятком чесних і правдивих, яких ворог знищив і продовжує там і по нині донищувати — дичина, отрута, дике татарське зілля.

ВАДИ ЛІТЕРАТУРИ НА ЕМІГРАЦІЇ

Так є в Україні, але не так на чужині. Українська література і взагалі мистецтво на чужині мають повну волю росту і розвитку і треба лише подбати про те, щоб той ріст і розвиток йшли вірним шляхом. Між тим явища, що донедавна спостерігались на наших літературних обріях, віщували про небезпеку. Українська література на еміграції багатьма своїми сторонами збилась на хибний шлях. Вона не виконувала і по сьогодні ще не виконує тих завдань, які на неї падають з морального обов'язку, як на літературу поза сферою державних партійних впливів, шпигунства, доносів і таємної поліції. Багато з наших письменників на еміграції замість того, щоб творити ідейне, правдиве і глибоке мистецтво нашої правди і наших днів, бути послідовниками (не

наслідувачами!) останніх великих з перед першої світової війни Франка, Коцюбинського, Лесі Українки, — вони всю свою енергію скупчили на тому, хто з них більше напише “геніяльних” творів на свій смак. Перечитайте найпопулярніші на чужині твори наших письменників емігрантів, скільки ви знайдете творів, в яких б'ється серце людини, що з переконань опинилася на еміграції, творів, що хвилюють, творів, що виховують? Майже нема таких!

Щоб мій виклад не носив характеру абстрактних обвинувачень на адресу нашої еміграційної літератури взагалі, я всі типові від'ємного характеру явища її сконкретизую прикладами. Підкresлюю, що не ходитиме тут про того чи того письменника спеціально, ходитиме про твори, в яких ці від'ємні риси відбилися.

Отже, в популярному творі Багряного “Тигролови” автор змальовує українців на Зеленому Клину у зовсім невідповідних для советської дійсності обставинах. Такого ельдорадо, такої тихої благодаті, яку створив письменник в своїй уяві, малюючи сім'ю звіролова на далекому Сході, вже давно не було в ті часи. Де ступила нога большевицького володаря, а вона ступила в найдальші закутки великої російської імперії, — нічого від старорежимної ідилії не залишилось. В творі, отже, все це вигадка, художня неправда і як така, позитивної функції формування думок і світогляду читача не виконує.

Дехто може сказати: а яке нам діло до того, чи автор описує дійність на далекому Сході чи уянні обставини. Важно те, що книжка написана цікаво і легко читається до кінця.

З цими міркуваннями можна б погодитися в тому випадку, якби ми жили, скажімо, не в 50 р.р. нашого століття, а хоч би в тих самих роках 21-го стол., в яке, треба вірити, всі політичні злочинці і моральні виродки, в роді тих, що провадять політику в Сов. Союзі, будуть фізично знищені, а в світі буде панувати та, вимріяна Шевченком сто років тому, ідеальна громада, коли скрізь будуть тільки люди на землі.

Коли сьогодні в одній лише Америці майже половина американців українського походження настроєні прокомууністично, то як навіть їх виховуватиме література, писана противниками советської системи, до яких належить автор “Тигроловів”? Вона може тільки служити їм доказом оборони тієї системи, бо, приміром, все те, що сталося в житті головного героя, на їх думку, могло бути припадком, а прекрасна ідилія життя далекосхідніх

українців вsovетських обставинах-типовим явищем! Проти таких писань треба рішуче протестувати тим, що звуть себе анти-большевиками.

Інший приклад художнього твору з цілком іншими недостатчами органічного порядку. Маю на увазі повість Осьмачки "Старший боярин". Автор змальовує патологічні сексуальні прояви вдачі художньо неправдивого героя. Дія, що відбувається десь у 1912 році, вся плід хвоїї уяви письменника. Так може писати людина, яка забула, що його надруковане писання будуть читати люди сексуально здорові. Можна тільки запитати видавців: яку позитивну роль виконає в українському письменстві твір, коли його, поважно підходячи, не можна рекомендувати нашій молоді?

Деякі оборонці подібного стилю писань знову можуть ствердити: тоді треба і Мопасана з літератури скреслити! Адже в його творах сексуальні моменти превалують. Це правда. Література кожного народу має своїх мопасанів. І це зовсім не є зло. Але, щоб дозволити собі на таку роскіш, як культивування українських мопасанів, треба спромогтися на одно — свою власну незалежну державу.

Тоді між міцними дубами нашого пишнобарвного літературного гаю, як наш А. Жід, наш А. Франс чи наш Р. Роллян можна було б поласувати і на таку приємну матіолку, як наш Мопасан, але ж Мопасан, маючи на увазі не сюжети творів, а мистецьку силу таланту. Коли ж ми на еміграції, а наша література вдома сидить у наморднику, то для чого, з якої потреби нам погана **копія** Мопасана? Ні до чого.

I, нарешті, третє негативне явище нашої еміграційної літератури — "заум" в творах письменників, писання стилем кловнів, що ходять на головах в своїх творах, що своєю творчістю вдають ультрапередових "мистців слова", українських гемінгвеїв...

До цієї категорії належить здібний і плодовитий Ю. Косач. Коли б цьому письменникові хоч трохи літературно-громадської дисципліні і відповідальності перед читачем — ми мали б з під його пера першорядні твори. Але що і як він пише, не оглядаючись на читача? Те, що ми бачимо в його романі "Еней та житя інших", який скорше можна назвати поганою чернеткою, ніж справжнім твором.

Його писання можна б порівняти з таким простим прикладом: Людина голодна, жадібна кусника хліба, а її підносять ка-валок тіста, не вимішаного і не спеченого на вогні, а так зліпле-

ного докупи і трохи присушеного на сонці. Звичайно голодна людина буде їсти, але яка користь від такої їжі для її шлунку?

Читач на еміграції, вже не кажемо про нього на Батьківщині, потребує здорового житнього хліба у вигляді членоподільною, людською мовою написаного глибокоїдейного твору. І письменники, подібні Косачеві, повинні його читачеві дати.

Я взяв три негативно типових тенденції, що виразно відбилися на нашій еміграційній прозі. Цей негатив має місце так само і в нашій поезії і драматургії. Причини? Їх є кілька, найважливіші з них — брак письменницької культури і відповідального ставлення до своїх писань. Ще і ще прикладом і зразком мають служити нам великі письменники минулого.

Рукописи, наприклад, Золя поруч з текстом мають схематичні пляни домів і квартир, де жили його герої. Це для того, щоб все до найменших деталів відповідало життєвій правді. Рукописи Чехова написані і переписані і по переписаному ще кільканадцять разів переправлені оливцями, атраментом, ляком, так що, за його власним виразом, рукопис мав кілька поверхів.

Тому їх — і подібні до вищенаведених — твори є безсмертні. Тому читач їх перечитує по кілька разів, знає на пам'ять цілі уступи, на поведінці деяких з них будує своє життя, або, навпаки, позбувається деяких негативних рис вдачі, завдяки творам справжніх письменників. Чи твори наших Гемінгвеїв зазнають подібної обробки? Чи коштують вони їм стільки праці, нервів, здоров'я? Чи знайоме їм почуття мук слова, за висловом поета, сильніших за які нема на світі мук?

І не раз думаєш собі: а що якби ми раптом змогли опинитися серед наших рідних у Києві, Харкові, Львові, взагалі на своїй землі? З чим би ми приїхали туди, як письменники? **Де твори, писані на волі?** Чи читали б їх люди денно і нічно? Чи знайшли б вони в них ту життєву і мистецьку правду, до якої там роками пориваються їх душі і серця?

ЧОГО НЕ ТРЕБА ЗАБУВАТИ?

Ми не повинні забувати і поколінням це вселяти: ми нація найбільше потерпіла з усіх націй світу. Ні поляки, ні французи, ні німці — ніякий інший народ, великий чи малий, не має таких втрат, як їх мають українці.

Нашу землю тридцять літ душить, терзає і нівечить лютий ворог. Нашу еліту — письменників, вчених, мистців на 75%

вистріляно. Цвіт народу — селянство на 100% пограбовано і перетворено на жебраків. Де ще є така країна в світі, що має такі втрати і так знедолена, спустошена? Нема такої іншої країни в світі.

І в свіtlі цих фактів, чи має моральне право та частина інтелігенції, що зветься письменниками, що чудом врятувалася від фізичного знищення і яких покликанням є усвідомлювати свій і чужий народ, чи має вона моральне право займатися етюдами про незрозуміле, вроді тогож популярного критика Шереха, пропагувати екзистенціалізм (саме пропагувати, а не ознайомлювати з ним!) літати в піднебессю, малупувати всяких звироднілих естетів західної Європи, а своїх болів, своєї розп'ятої землі не бачити, не помічати?

І коли вже судилося українському народові, як державі, як нації, як одиниці, що етнічно і психічно відмінна від усіх її сусідів, пропасти, розплистися в каламутному морі північного наїздника, то хай хоч в літературі залишиться “Слово про похід . . . України в ХХ віці”!

Нам треба творів, що оживили б привялі душі нашого народу на вигнанні. Нам треба творів, що воскресили б індивідуальну і громадську мораль в душах молодого покоління. Нарешті нам треба творів, яких там в УКРАЇНІ, В УМОВАХ ТЕПОРУ і насильства письменники не можуть написати, а ми можемо їх написати тут!

І про це треба писати, і це треба обговорювати, а не доводити, як це робить з невідомо якою метою вищезгадуваний критик, що наші поети на еміграції **вже** перевищили своїми творами лавреатів небелевських премій. Але, як знаємо, творів, що сколихнули б світ на теми нашого недавнього минулого і ще страшнішого сьогодні — нема. Де твір про большевицьку масакру українського селянства в часи колективізації 1929-30 років? Де твір про всенародне повстання України проти колективізації, на втихомирення якого влада посыпала цілі полки і дивізії регулярного війська в тіж 30 роки? Де твір про вселюдний жах “експериментального” голоду 1933 року в Україні? Де твір про трагедію українського інтелігента, сина землі української, культури, мови і традицій? Де наш Івар Карено? Наш Вільгельм Телл? Де наші “Боги прагнуть” на матеріалі чорних діл Кремля? Де та творчість, що гідно продовжує Франка, Лесю Українку, Коцюбинського, Стефаника? Для чого ота гонитва за “модним”, вишуканим, “nezrozumілим”? Чи автори думають, що такого роду

література наснажить наш народ до боротьби, як наснажувала і наснажує ще й сьогодні наша класична література? Чи може наші високолітаючі критики думати, що після пропаганди "незрозумілого" їх покличуть до Сартра в гості і назовуть європейцем?

Дарма! Ми не маємо своєї хати, свого кусника хліба і навіть душу нашу міг донедавна кожної хвилини забрати у нас окупант! Не треба забувати цього. І цю нашу трагедію треба відобразити в творах "цілої людини"! Відчай бере, як подумаєш, доки буде панувати серед нас безголов'я? Доки воно буде в політиці, в громадському життю, а тепер ще і в літературі? Адже попри всі базікания про велику літературу рубікон Франка чи Лесі Українки не перейдено і ще далеко не перейдено нашими доморощеними гемінгвеями. Чого ж ламатися у відчинені двері?

ВИКОНАТИ СВОЄ ПРИЗНАЧЕННЯ!

Література наша на чужині не виконує свого основного завдання — правдиво усвідомлювати свою націю (не говорячи про цей обов'язок перед чужинцями). Літературу нашу на чужині за малими винятками заполонив конюнктурник, шукач легкої слави і нездара. Одиницям, що не належать до цього числа, треба подумати про своє призначення.

Останні слова звернені до тих літераторів, що почувають себе політичними емігрантами, елітою українського народу на чужині. До тих, для кого біль сердець рідних там улома злився з болем їхного серця тут. А головно до тих, що мають що сказати і можуть сказати. До тих, що в літературу йшли не заради легкої слави, моди чи добрих заробітків. Дивіться, правдиві письменники, що робиться довкола вас! Слухайте, як стогне земля ваших батьків! Не будьте людьми з ватою в вухах і рожевими окулярами на носі! "Вивчайте закономірності літературного процесу", як закликає вас критик, але не забувайте, що матір, не символічна в римах і алітераціях, що часто під іменем України в шаблонових творах виступає, а реальна мати-селянка, що в добу "найвищої техніки сільського господарства" і "колгоспної заможності" за зірвані на колгоспному полі колоски 10 літ концтаборів за державним законом одержує! Думаю, що це важніша тема, ніж подорож Галочки до Енгерслебена в присутності знайомого письменника, цікавіша за незрозумілу поему "Батько й син" і до неї етюдів про незрозуміле не треба писати.

Американська письменниця Перл Бак написала талановитий твір “Добра земля”, перекладений на всі мови світу. В ньому вона змалювала трагедію китайського селянства, не зважаючи на те, що Китай має своїх письменників. Може і до нас мусить приїхати якась варяжська письменниця і описати трагедію українського селянства, поки ми будемо бавитися в “Хорси”, “Мури”, “Арки” і як радить один із письменників новаторів — “блукати закутинами мрій”?

І як після цього не згадати таких справжніх письменників емігрантів, як син незалежної Польщі, Міцкевич, представник ліберальної Росії, Герцен, і особливо наш поет на засланні, великий Шевченко! Жили вони поза своїм краєм, але чи не були вони найкращими синами своїх батьківщини?

Прикладів і фактів досить.

Українська література на чужині повинна виконати своє призначення, — показати світові трагедію України і її народу. Інакше їй існувати не варт. Інша література в сучасних обставинах українському народові непотрібна.

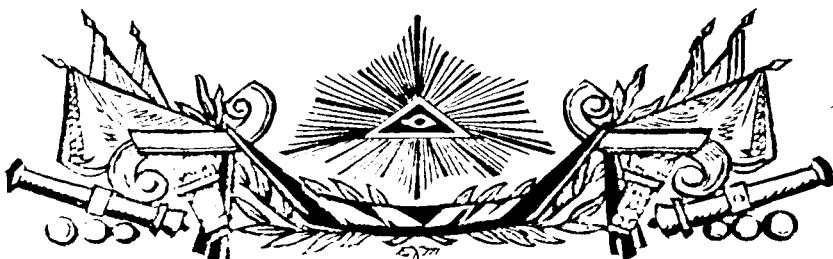

...., „Мертвим у безвісті блукало слово, не сперте на тягар меча, мертвою лежала зброя, неокрилена рухом слова. І власне під час цієї ворожнечі між словом і зброєю, стало в захист меча — друге, інше слово.

Воно вийшло з далекої народньої творчості, стрілою вирвалося з геройчних літописів, і, спершися на віднайденій зброй, залунало голосно в поезії Шевченка. І перемогло все, що йшло з мечем в руках ... Останнє покоління письменників людей вже 20 віку, під впливом своїх великих попередників і під впливом своєї воїовничої доби, ще більш загострено відчуло правдиве і найбільше значення слова: стати тут же, близько коло зброй ...”

Олена Теліга — „Книжка — духована зброя”.

Олександр Шаповал

До історії західно-українських політичних відносин

I.

У числі 1-ім “Державн. Думки” надруковано спомин ШП. проф. А. М. Андрієвського під заг. “Доктор Осип Назарук,” в якім я звернув особливу увагу на цей уступ Шан. Автора:

“Президент Петрушевич вирядив Назарука, як здібного агітатора й публіциста, до Америки з ціллю пропаганди нової позички між американськими українцями для Галицького уряду. Назарук взяв це доручення, відчурався демократичного світогляду і присвятив себе цілком гетьманській ідеології. Я осужував таку поведінку, бо Петрушевич вірив йому і ставився до нього так, як батько до сина, але чужа душа, як кажуть москалі — “пöttомки”.”

Стільки із того спомину Шан. проф. А. М. Андрієвського.

Вельми неприємне враження зробив на мене цей нефортуно сформульований уступ Шан. Атаназія М. Андрієвського. Бо із нього виходить таке, що світ. п. Осип Назарук немов-би тоді ошукав Петрушевича: використав таке важне доручення, щоб утісти на американський континент (та ще й, розуміється, на урядовий кошт!) і тут “відцуратися демократичного світогляду і присвятити себе цілком гетьманській ідеології”. Це кидає несправедливо тінь на світлий образ незвичайно чесної, правдомовної і вельми одвертої щодо своїх переконань особи покійного побратима — Осипа Назарука.

Як бачу із того писання, А. М. Андрієвський, укладаючи повищі рядки своїх споминів про Осипа Назарука, не знав доклад-

но усього, що звязане було з урядовою місією О. Назарука на американському континенті, про його фактичну працю тут для Уряду Петрушевича та про те, як його працю "оцінив" Уряд Петрушевича. Тому я уважав своїм обовязком подати в цій справі кілька моїх зауваг, як також оповістити деякі документальні дані, що, на мою думку, самі за себе дуже багато скажуть.

Насамперед — президент Західної Области Української Народної Республіки (ЗОУНР), др. Евген Петрушевич вирядив тоді до Америки др-а Осипа Назарука не тільки як "здібного агітатора й публіциста", але і як представника (посла) уряду ЗОУНР з дуже широкими повновластями. Тереном для тієї праці Осипа Назарука в справі добровільної позички серед старої української еміграції для Уряду Петрушевича була дана Канада. Бо на території Сполуч. Штатів Півн. Америки в тій же справі працював в той самий час інший представник Уряду ЗОУНР, а саме — др. Лука Мишуга.

Прибувши до Канади, др. Осип Назарук за всією силою відомої усім його кольosalної енергії та завзяттям кинувся до тієї праці, щоб якнайкраще виправдати довір'я своєго найвищого начальника — Президента Петрушевича — і всього Уряду своєї батьківщини. Умовини для тієї його роботи тоді були шалено тяжкі як з моральної, так і фізичної сторони.

То був час по розвалі української державності на всіх просторах українських земель. Під впливом тих трагічних подій на рідних землях і скаженої пропаганди агентів червоної Москви, серед старої української еміграції на американському континенті розпаношився був дикий большевизм. Люди в значній своїй масі просто були подуріли. Досить пригадати той сумний випадок, як деякі із затуманених большевизмом галицьких дядьків — з діда-прадіда греко-католики — дозволили собі брутално зневажити навіть Князя Церкви своєї — світл. памяти Митрополита Кир Андрея Шептицького, коли він в ті часи відвідував їх, як вірних своєї Церкви на американському континенті.

Все це діялося перед тридцятьма літами, коли і комунікаційні шляхи і транспортові засоби ще не були в Канаді розбудовані так як тепер. І не зважаючи на такі тяжкі обставини, Осип Назарук, що ще не звик був і до вельми суворих кліматичних умовин життя в тім краю — невтомно гнав через безмежні дикі прерії, до найдальших закутків Канади, де осіли українські люди, щоби розбудити їх до жертвенної помочі своєму Урядові і Рідному Краю в його визвольній боротьбі. Він всюди уряджував

віча і своїм вогненним словом запалював душі і серця слухачів, викликаючи у них почуття патріотизму. І люди складали свої жертви (часто вельми щедрі!) для свого Рідного Краю та його Уряду, що вже перебував тоді на вигнанні. Всю ту акцію покійний побратим Осип переводив з добром (а як на ті часи і в тих обставинах — близькучим!) успіхом. Не буду розводитись над описом усіх тих виступів О. Назарука в справі тієї позички, бо про це знають тисячі ще живих свідків українських в Канаді.

І ось, в самий розгар тієї тяжкої праці Осипа Назарука на теренах королівської Канади, проти нього почав киринити . . . і то хто? — Самий шеф заграничного уряду президента Е. Петрушевича — др. Кость Левицький. Лідери Української Радикальної Партиї, що її чільним членом тоді був Осип Назарук і з лона її був післаний на ту місію до Канади, звернули увагу, що уряд Петрушевича якось недобре ставиться до їхнього члена, і запитали самого Назарука, яка причина тому? — Назарук посылав їм звіти зі своєї праці. Що він писав у первих листах до управи УРП, мені невідомо. Але один із останніх листів його до УРП мені поталанило знайти в архіві колишніх Гетьманських Січей в Шикаго і заховати його до нинішнього дня¹⁾.

Ось зміст цього листа (передаю точну копію, не змінюючи ні одного слова ані протинки в нім):

“Едмонтон (в дорозі) 26.6.1923.

“До Хв. Групи У.Р.П. у Відні
на руки Голови Групи
товариша Юрія Демчина.

“ВП. Товариши!

“Ваш лист з 2.VI. одержав я сьогодня в дорозі. З него бачу, що Ви мимо моїх доволі докладних звітів, висиланих Вам, не з’орієнтувались ще в моїм положенню. Я просив групу о опінію і дякую дуже за неї як інформацію. Тепер ще мушу знати опінію Гол. Управи, щоби могти вплинути на Представника, яким після актів є проф. Ів. Боберський. Се Уряд. Я маю тут лише **особисті впливи**.

“Отож представляю Вам се ще раз:

“1.—Ще було далеко до кінця 1922 р., як Уряд заграничних справ През. Петрушевича прислав мені прямо одиноке навіть у нас письмо з підписом дра Костя Левицького, в якім той же шеф

¹⁾ Як відомо Др. Осип Назарук майже три роки був редактором часопису “Січ” — органу Гетьм. Січей в Америці. А згодом я був редактором того часопису. — О. Ш.

Уряду загр. справ відважився в живі очі твердити, що я не одержав навіть повновласти самостійно підписати який небудь папір іменем Представництва, але що я маю право “тільки стверджувати” те, що напише проф. Боберський. В тім письмі написано ще до того, що я одержав такі інструкції!!

“Розуміється — все те було неправдою: Я ніколи таких інструкцій не одержав, а проф. Боберський також ні.

“Сильно здивований і в першім часі обурений таким поведіннем шефа уряду загр. справ, хотів я зараз зречися взагалі всякого “достойства” і повідомив про се Боберського, як свого (від тої хвилі) шефа. На те він: Ні Ви, ні я таких інструкцій ніколи не діставали, а дістали Ви дуже широкі повновласти. Су-проти того напишіть, нехай Вам пришлють відпис тих інструкцій, про які пишуть, що дали Вам, а тоді зможете резигнувати, інакше завалите всяку можність збірки грошей в Канаді”. Беручи під увагу останній аргумент проф. Боберського, написав я до През. Петрушевича, що прошу о присилку тих інструкцій, про які згадує Кость Левицький, бо я їх ніколи не одержав. Крім того написав я до дра Л. Мишуги, може він що знає про такі інструкції. Від д-ра Л. Мишуги одержав я відповідь, що з ним уже не такі речі вправляли.

“2. — Незабаром перечитав я в амер. “Свободі” з д. 22.XI. 1922 інтервю В. Біберовича з Костем Левицьким, котрий прилюдно в пресі дискредитував мене як Представника й **грубим друком** казав напечатати, що Представником на Канаду є проф. Боберський! Прошу памятати, що я до того часу не одержав ніякого відкликання повновластей, підписаніх През. Петрушевичем! Не маючи ніякої відповіді від самого Президента Петрушевича, написав я до Д-ра Селезінки, знаючи, що він у тісних взаєминах з Президентом, що прошу або о відкликанні мене з моого становища або о відкликання тверджень Костя в газеті Костем, або Біберовичем або Урядом як таким, бож я на основі повновластей През. Петрушевича підписую за Представництво акти, а Кость прилюдно заявляє (і від Уряду пише мені), що не маю права робити свого! Але й через Д-ра Селезінку не добився я навіть одного слівця відповіди від През. Петрушевича в тій справі.

“3.—Щож остало робити? Приняти, що Кость ділав у порозумінню з През. Петрушевичем і тому Уряд мовчить. Принявши се по доволі довгій переписці на всі боки — заявив я проф. Боберському, що відповідно до бажання шефа уряду загр. справ

Костя Левицького, яке він висказав в урядовім письмі до Представництва, а якого не спростував През. Петрушевич, хоч я звернув його увагу на те, що зробив Кость -- уважаю від тепер, що маю право лише стверджувати те, що напише Боберський. І так від того часу роблю до нинішнього дня. Звіти до Уряду перестав я писати, бо після розпорядку Шефа Уряду загр. справ мав я лише стверджувати те, що напише Боберський, а що Боберський не писав нічого, отож я не мав що стверджувати. А Боберський нарочно не писав звітів, бо уважав поведення Костя (й мовчанку През. Петруш.) прямо нечуваними річами супроти урядовця так тяжко працюючого тут з нараженнем здоровля на сій зимній прерії. Таким чином справи — мимо всіх ургенсів, аби її полагодили і раз сказали виразно, хто тут шеф і хто підписує, а хто дописує, значить: хто за все відповідає — ніхто не рішав і так вона стойть до сего дня.

“4.—На добавок з Відня написали, щоб я зрікся права підпису в Банку при висилці їм грошей так, щоби проф. Боберський мав право **сам оден** диспонувати **всіми** зібраними грішми (для мене ставало се можливим тільки в теорії, бо я все їздив). Знаючи проф. Боберського як людину чесну, я згодився й на те. Інакше треба було покинути всю роботу й виїхати, а тоді, заки приїхавби новий чоловік, бо сам проф. Боберський не давби собі ради, — все провалилося.

“З тим усім не мав я вже ні фактично нічого з прерогатив Представника — ні навіть пустого титулу не уважав Кость вказаним оставити мені хоч дав його всяким молодим людям які ніколи в публичній роботі не брали участі (подивіться в список Представництв в “Україн. Прапорі” за весь час, коли “Укр. Прапор” був офіц. органом Уряду, бо як знаєте від якогось часу є він органом приватним т. Будза).

“5.—Тепер стойть справа так, що я перестав обурюватися й дивлюся на ту комедію з усміхом, до чого вона доведе. Ніяких письм без Боберського я вже не підписував. Коли проф. Боберський вислав през. Петрушевичу відоме Вам письмо, в якім відмовив висилки дальших грошей Урядови без дозволу суспільства, я “ствердив” се письмо, бо подумайте лише: що я мав зробити? Не ствердити його? І що тоді? Вивести все те перед світ через пресу? З того все одно нічо не вийшло, бо Боберський мав усе право **сам** диспонувати грішми відповідно до виразного наказу з Відня. А мені се було зразу неприємно, а потому щораз **приємнійше обсервувати**, як Костунью замотує Уряд у щораз

смішнійше положенне — і прикріще. Я звертав увагу всіх на те — відповідю була мовчанка. Ім'я мое визискувано для реклами Уряду, а рівночасно ігноровано мене так, як сьогодня навіть фірмана не ігнорують у дворі, бо відповідають йому, як запитає, яка його ситуація. Я тої відповіді не одержав.

“6.—Спокійно стояв я дальше при своїй роботі — дуже тяжкій —, прямо сказав собі: — “Дай приклад дисципліни будучим урядовцям української держави; не відкликали тебе, роби дальше; здеградували тебе до значіння агітатора — не роби собі з того нічо”... Алеж сьогодня я не можу брати ніякої відповідальності за те, що накрутив Кость: **я маю в руках документи**, якими можу доказати три річи: 1) що **сам** оден проф. Боберський може без мене диспонувати грішми на основі виразного наказу Уряду, 2) що я маю право тільки стверджувати те, що він напише (нема зазначено, що можу “не ствердити” і що тоді має статися, але се ясне з 3) заяви Костя в “Свободі”, що представник є Боберський (а про такого пана, як я навіть не згадується). Ви грубо помилялися, якби думали, що я ображений: я їм писав багато разів, що згоджуся бути під Боберським, але нехай дозволять в пресі оповістити тут, в Канаді, що переймає Представництво Боберський, аби я не відповідав **своїм** іменем, коли я не є представник. Відповідь: мовчанка (бо їм треба було моє ім'я). Ні в кут, ні в двері!

“7.—Знаючи хітресть старого Костя й ненависть його до кожного, хто колинебудь осмілився мати інакшу думку як він, не дався я взяти на бас і нічо не відповів на його хитру заяву, що він “справу” (не написав навіть яку) “уважає полагодженою”. Так само мовчанкою реагую на оповістку (не підписану!) в приватнім органі тов. Будза, що я тепер Представник в Канаді. Бо хтож потому Костеви заборонить піднести це, що поки “Укр. Прапор” був урядовим органом, ніхто не оповіщував, що Назарук є Представником навпаки публично заявлялося що є ним Боберський. Тому став я **дуже** обережний. Взагалі тепер, коли основно змінилася ситуація, годі їм направляти те, що сталося.

“8.—Знаючи трудність Вашої переписки з краєм, віднісся я також до Гол. Управи Радик. Партиї, але прошу відпис сього листа післати їй також, бо я в дорозі тепер і не маю змоги відбити його на машинці. Для мене пришліть ласково копію сего листа доконче.

“9.—З того всого ясно, що я тепер збираю гроші на Націон. Ціли, а про те хто їх ужие і як, **не моя річ рішати**: Уряд фор-

ЯВП ГЕТЬМАН ПАВЛО І ЯВП ГЕТЬМАНОВА ОЛЕКСАНДРА.
Остання світлина в гетьманському саду у Ванзее коло Берліну 1944 р.

мальним копаннem відсунув мене від того, я приняв се спокійно, але тепер до кінця вистою там, де мене зіпхнули й не буду рішати про висилку сих грошей. Нехай рішає партія, Край, Уряд, хто хоче і має право — я гроши поміг зібрати й вони стоять в найбільшим порядку в урядовім банку Манітоби. Скінчу свою працю незабаром. Прошу сей лист показати всім, хто думає, що я не хочу грошей дати, нехай осудять, знаючи тепер справу хто тут Представник і яка властиво моя функція має бути. Для мене ясне одно: з такими хитрунами як Костуньо мушу бути дуже обережний. І я таким стараюся бути, ждучи на відповідь Гол. Управи своєї Партії на сей лист.

“Ще одна дуже характеристична річ: хоч я бодай приватно старався удержати добрі зносини з Диктатурою, на кінці й Селезінка перестав писати, а Левко²⁾ взагалі не писав ні разу. З того можу вносити що Кость не був осамотнений в боротьбі проти мене, яку так хтиро вів, думаючи що перехитрити.

“Головну Управу Р. П. попросіть о яку небудь інструкцію для мене в відношенню до Уряду ЗУНР³⁾. Виконаю все можливе, уважаючи себе карним членом партії.

”Здоровлю щиро.

Осип Назарук”.

2) Ім'я “Левко”, зачеплене в цім листі О. Назарука торкається особи д-ра Левка Бачинського (Лев Бачинський) — одного із відомих найвидатніших українсько-галицьких діячів радикального напрямку, колишнього члена австро-угорського парламенту і члена Української Національної Ради. Він від довших літ був тоді головою Української Радикальної Партиї в Галичині. Він не вийшов на еміграцію з урядом Петрушевича, а залишився в Галичині, під польською окупацією. Осип Назарук в цім листі помилково натякнув, що і той “Левко” мабуть солідаризується з Костем Левицьким, бо не знав, в яких умовах життя перебував тоді др. Левко Бачинський в ті перші роки польської окупації.

В тих роках, як Осип Назарук перебував у Канаді, я був у занятій поляками Галичині. Це було в р.р. 1921-22. Тоді я відвідував визначніших українських діячів Галичини, що залишилися там і які мене перед тим добре знали, як бувши, головою-командуючого Холмсько-Галицького фронту. Відвідав я тоді пару разів і Левка Бачинського в його адвокатській канцелярії у Станиславові. Під час тих розмов зі мною Л. Бачинський одверто казав мені, що обставини змушують його виявляти певну лояльність до польської окупаційної влади, хоч і як вона йому брідка. Казав мені, що він залишився в ріднім краю, щоб по змозі боронити своїх людей від польських утисків: скаржився на польські насильства над українським народом. Також казав, що він змушеній на деякий час припинити листові зносини з українськими політиками на еміграції, бо шаліє несамовита польська цензура. М. ін. Левко Бачинський гостро осуджував тоді заклики агентів Петрушевича до ріжких саботажів, а зокрема до бойкоту українським населенням виборів до польського сейму. — Прим. моя — О.Ш.

3) В перших урядових актах, що були оповіщені в дні т. зв. Листопадового Зриву

ДЕЩО ПРО ПРЕДСТАВНИКІВ ЗОУНР В КАНАДІ

Др. Осип Назарук ніколи в своїм житті не був гіпокритом; це була людина щира і одверта. І тому все, виложене в тім його листі — це була цілковита правда. Та він і не міг писати неправду хоча б тому, що його ж товариші по партії перебували у Відні, де був і Уряд Петрушевича, і мали змогу все те дуже легко перевірити там же — в оточенні Петрушевича.

Отож поведінку Петрушевича і Костя Левицького супроти Осипа Назаррука не можна уважати інакшою як справді нечуваною зневагою вищого своєго урядовця, що такі важні і тяжкі обовязки чесно і віддано виконував. Це було зневагою не тільки особи О. Назарука, але й Ів. Боберського, якому, очевидно, вельми неприємно було почувати себе в такій прикрій ситуації, що її створив Е. Петрушевич спільно з Костем Левицьким.

Ота поведінка Е. Петрушевича супроти особи Осипа Назаррука була позбавлена не тільки якогось “батьківського” почуття до людини, але звичайної урядової етики, існуючої в культурних державних народів зі здоровими державницькими глуздами. Бо ж ті представники уряду ЗОУНР в Канаді не були тоді якимись молодиками, що тільки вперше виступили на арену публичного життя. Тут треба коротенько сказати про дотогочасну діяльність обидвох тих представників.

1918 р. на західно-українських землях новоповстала там українська державність була означена, як “Західна Область Української Народної Республіки” скрочено: (ЗОУНР), а згодом вживалася назва “Західна Українська Народна Республіка” (ЗУНР).

Та чи так чи інак той державний новотвір себе називав, це його, як нечуваного в нашім столітті політичного дивогляду ані трохи не зміняє. А що це був справді нечuvаний політичний дивогляд, над яким буде “сушити” голову собі майбутній історик — говорять факти:

Як відомо, до Листопадових подій 1918 р. Східна Галичина впродовж десятків літ на всіх просторах В. України уважалась за український Піемонт, де найвільніше плекалась українська націон. свідомість, а значить її ідея державної самостійності й соборності всієї України. Всі свідоміші національно люди В. України вірили, що в слідений час той український Піемонт, що мав бути політично добре вищколений впродовж довгих (перед початком “Листопадового Зриву” аж 70!) літ попереднього конституційного життя в могутній тоді імперії Габсбургів — відразу зо всіма своїми духовними силами і політичним досвідом посуне до столиці Соборної України — золотoverхого Київа, щоб тут розбудовувати й скріплювати Соборну Українську Державу.

Та зовсім не так сталося.

Коли стався той “Листопад. Зрив” 1918 в Галичині, на широких просторах Великої України (з північними берегами Чорного Моря й Кримом включно) уже цілих п'ять місяців існувала визнача цілих рядом чужинецьких великих держав Самостійна

Др. Осип Назарук, коли виїхав до Канади, був уже у віці близько 40 літ життя. В часі першої світової війни він організував і провадив т. зв. "Пресову Кватиру" Українських Січових Стрільців (УСС) — першої української військової формaciї (в складі австро-угорської армії) в новітній історії нашого народу. Він, як це історія свідчить — був душою УСС. В ті ж часи він працював в "Союзі Визволення України" і його, як талановитого діяча, той "Союз Визволення України" посылав до Скандинавії — інформувати тамтешню пресу про українські справи. В Листопаді 1918 р. став членом Української Національної Ради ЗОУНР. За часів Директорії був міністром преси і пропаганди УНР (в кабінеті Чехівського).

Проф. Іван Боберський був тоді у віці близько 50 літ життя. Був визначним педагогом і учителем руханки та українського змагу на зах.-україн. землях; заслужений організатор сокільсько-січового руху і шість років був головою Сокола-Батька у Львові. Автор словника і підручника фізичного виховання. Через його вишкіл перейшло багато учителів руханки і змагу. Він дав почин до закупна величного сокільського майдану у Львові. Людина твердого й непохитного характеру, вельми здислінована в своїй поведінці і точна у виконуванні своїх обов'язків.

І ці люди, як представники, за поверх два роки такої важкої

Українська Гетьманська Держава (мабуть дев'ятькрат більша просторами ніж Галицька Волость) а т. зв. український Піемонт не зігнорував і оповістив її закуток окремою державкою та ще й "республікою", роблячи тим смертоносний застрик українській національно-державницькій традиції, освяченій тисячелітньою історією України-Русі. Коли інші, теж бувши "підяремні" народи тієї ж габсбурзької імперії, як Чехи й Поляки, хапали навіть чужі території, щоб якнай ширше розбудувати свої, шойно новсталі державки — український Піемонт не пішов з першого ж дня своєго національного зrizу до вже існувашої *своєї* Великої Української Держави над Дніпром — уже досить упорядкованої в той час.

Коли б ті всі галицько-українські політики, що здебільша мали довголітній політичний вишкіл, як члени найвищих законодавчих установ імперії Габсбургів, в перший же день Листопадового Зриву явилися до Гетьмана всієї України і сказали: — "Л.В. Пане Гетьмане! Віддаємо під Твою Булаву всю Галицько-Українську Волость, до складу Соборної Української Держави. А нас — батьків галицько-українського народу — бері до помочі для дальшої розбудови і закріплення того Великого Діла, що Ти його розпочав". І вони тоді стали б найголовнішими й найвпливовішими міністрами при Гетьмані. І не повстало б тоді жадної ворохобні проти Соборної Гетьманської Влади. І титул Верховного Вожда України — Гетьман всієї України — могутньо ззвучав би тоді в цілому чужинецькім світі, викликаючи серед нього респект-появу до молодої Соборної Української Держави, на гордість і славу всього українського народу. І не осміявся б тоді жадний Лях чи Москаль іти війною на Українські Землі. Та так не сталося. . . Сталося найгірше і найстрашніше. "Батьки" галицько-

праці в Канаді для своєго Уряду удостоїлися одержати від того уряду ледве одного урядового листа, та й той був скандального змісту. Можна собі уявити, яке "надхнення" для їх роботи давав той уряд ЗОУНР такою своєю поведінкою.

ЕВОЛЮЦІЯ СВІТОГЛЯДУ ОСИПА НАЗАРУКА

Було б помилкою думати, що Осип Назарук нагло і легко змінив свої політичні переконання. Для людини його духової конструкції, що перед тим довгі літа була горяче віддана радикальному рухові, не легко було опинитися в другім, протилежнім національно-політичнім таборі. Процес т. зв. "переопцінки цінностей" у Осипа Назарука відбувався кілька років і то під впливом страшних ударів дійсності. Про цю еволюцію світогляду його треба було б уложить широкий реферат, що своїм змістом бувби вельми повчальний для наступних поколінь народу нашого. Я тут обмежуюся тільки зазначенням кількох головних вів, що послужили дороговказами О. Назарукові для остаточного сформування його світогляду і духового переродження його.

Як відомо широкому українському загалові, Осип Назарук в листопаді 1918 р. брав дуже активну участь у повстанні проти Гетьманської Влади на Україні, як найближчий і найгорячіший співробітник Директорії УНР⁴⁾). Він же укладав або редактував і

українського народу не тільки самі віденські відсепараувалися від Гетьманської Держави, а ще й спокійно дивилися, як їхні — одурені степовими ворохобниками — діти валили ху державу. Чи щось подібне міг учинити інший, правдиво-державний нарід на світі?

Історія жахливо повторилася. Як стародавні галицькі бояри-ворохобники замордували (отруїли) свого Короля Юрія (1340 р.) причинилися до упадку Галицько-Волинської Держави, так новітні галицькі "бояри" — ріжні Петрушевичі, Голубовичі, Левицькі, Барані й "ім'я їх легіон" — в жадобі влади чи з політичного дитинства — зігнорувавши Українську Гетьманську Державність, тим самим вчинили перший отруйний застрик відроджений національно-державницькій традиції українського народу. І то було початком упадку новітньої української державної самостійності на всіх землях України, що остаточно доконала апархічна директоріянська "ресурсубліка" (УНР) з купою "от нея-же проісшедшіх" та "ресурсубликанських" царостей. Во коли могла повстати — при існуванні Самостійної Держави Гетьмана всієї України — окрема "галицька республіка", то чому не могли незабаром повстати інші "ресурсубліки", як пашківська, жмеринська, літинська, летичівська й ін.. з безліччю своїх "головних" і "неголовних" отаманів?

Отже — т. зв. український Шімонт у такий — Всевшині благословенний для українського народу — час не витримав національно-політичного іспиту перед рідною історією. Льокальний героїзм та тяжкі жертви, що їх понесла Галицька Волость в сепаратній боротьбі за "свою" свободу змарнувалися. — Примітка моя: **О. Ш.**

⁴⁾ Тут треба зазначити, що О. Назарук попав у ту злочинну протигетьманську

ті перші проклямації Директорії, що закликали увесь народ до бунту проти Гетьмана всієї України. Він, як радикал, повірив тоді наддніпрянській "соціалістичній демократії" і віддав свій непересічний талант та палкий темперамент на поміч ворохобникам проти Гетьманської Влади. Але не минуло і півроку після того повстання, як та соціалістично-демократична практика державного "будівництва" так ударила по його голові, що він, як надзвичайно спостережлива і чутлива людина, мусів залишити те наддніпрянське соціалістичне середовище. Він побачив на власні очі, що ті люди, які розбурхали повстання проти Гетьмана Павла і яких він перед тим ідеалізував іуважав, очевидно, за правдивих стовпів українського народу — на ділі виявилися цілковитою мізернотою і нікчемством, як з боку духового, так і фахового та морального. І вже у своїй праці "Рік на Великій Україні", що її уложив кінцем 1919 р. а видана вона була у Відні в р. 1920, Осип Назарук в цілому ряді місць тієї книжки сильно скритикував ту безглузді злочинну отаманію, що її породив "головний" — Симон Петлюра та його "уряд" УНР.

Ось що він м. ін. в тій книзі ("Рік на В. Україні") каже про "уряд" Петлюри в тих часах коли вже Україн. Галицька Армія, вигнана Поляками з Галичини — опинилася на В. Україні:

"... в тім уряді засідали переважно люди, які до ніякого, навіть звичайного діла не надавалися... Декого з них треба було післати в школу, щоб навчився бодай згрубша того, що по-

повстанчу ворохобню в дивний спосіб. Напевно його по-злодійськи спровокував і затяг до цього головний організатор того повстання — Володимир Винниченко. Бо Осип Назарук приїхав тоді до Київа зі зовсім іншими думками й наміром. Про це в брошурі "В. К. — Січові Стрільці. Їх історія і характер" (Львів, 1920, стор. 45) оповідається ось що:

"На кілька днів перед повстанням до стрільців (себто Коновалця — О. Ш.) приїхав був з Галичини д-р Осип Назарук з проханням, щоб Стрільці пішли на поміч у Львів. Він зі слізами в очах благав Стрільців іти на Галичину. "Матері прокленуть вас" — казав, — "якщо ви зрадите свою близьку вітчину". Стрільці ж на хвилю не сумінівалися, що здобули б Львів у два дні по своїм прибуцтю. А все таки один із старшин сказав: "Ми призначені не на здобуття Львова, а на жертву для Київа". (стор. 31).

Автор цієї брошюри, захований під ініціалами "В. К." — це є відомий публіцист Василь Кучабський, що входив тоді до складу загону Січових Стрільців Е. Коновалця, як старшина, і був членом т. зв. "Стрілецької Ради СС."

Це показує, що Осип Назарук приїхав тоді до Київа з одною місією — забрати Січових Стрільців Коновалця до Галичини для боротьби проти Поляків, а не брати самому участь у повстанні проти Гетьмана, про підготовку якого В. Винниченком він напевно навіть не зінав. — Прим. моя: **О. Ш.**

винен знати кождий урядовець, не то ресортовий міністр. А де-
кого треба було дати в поправне заведення і по можности довго
не випускати, піддаючи відповідні книжки й товариство та мож-
ність солідної праці без мелення язиком над тим, про що не ма-
ється ніякого поняття. Відповідальність за цей кабінет⁵⁾ паде
виключно на Гол. От. Петлюру, який його іменував (хоч міг був
з наддніпрянських Українців зложити дійсно світлий кабінет)"
(стор. 178).

Після такого гіркого досвіду, розчарувавшись цілковито в
наддніпрянській "соціалістичній демократії", Осип Назарук ще
вірив у галицько-українську демократію і віддав себе до послуг
Урядові Е. Петрушевича, з яким після евакуації з В. Україні,
опинився у Відні.

В той час (р. 1920) уже з'явилися були з друку у Відні пер-
ші збірники "Хліборобської України", в яких друкувалися "Лис-
ти до братів хліборобів" світ. п. Вячеслава Липинського. Осип
Назарук із жадобою студіював ці безсмертні писання ідеольога
Української Трудової Монархії і, очевидно, глибоко задумував-
ся над тими писаннями. Але, як сам про це свідчить — на почат-
ку для нього це була "надзвичайно цікава і сміла, але не всюди
ясна теорія". І цьому не треба дивуватися, що для нього після
першого читання тих писань Липинського теорія Української
Трудової Монархії виглядала "не всюди ясною". Таке враження
та праця В. Липинського робить на многих, хто перший раз (та
ще й нашвидку) її прочитає. Але О. Назарук належав до тих над-
звичайних людей, які по десять і більше разів прочитають ту
друковану річ, що їх зацікавила аби до самих глибин вистудію-
вати думки автора. І О. Назарук дальше студіював "Листи до
братів хліборобів", хоч ще й залишився правовірним членом ра-
дикальної партії. І в такім духовім стані своїм він виїхав до Ка-
нади з вище зазначеним дорученням Уряду Петрушевича.

Канада, що її О. Назарук перший раз в своїм житті побачив,
зробила на нього величезне, просто переворотове в його психіці
враження. Мандруючи по ріжких провінціях цієї безмежної до-
мінії королівства В. Британії, віддаленої від своєї метрополії на
тисячі миль, О. Назарук побачив всюди взірцевий порядок, за-
конність, загальний послух своєму урядові і величезний добро-
бут мешканців цього краю, хоч тут сам Верховний Правитель

5) Тут мова йде про Петлюри "кабінет міністрів" на чолі з Борисом Маутосом,
до якого входив і Андрій Лівицький.—Прим. моя: О. Ш.

— Король — і не перебуває. І тут, в Канаді, розпочатий ще в Європі духовий процес “переоцінки цінностей”, продовжував ще більш, інтенсивно працювати в мізку і душі О. Назарука. Він глибоко задумався над причинами упадку української державності, щоб, пізнавши їх, прийти до висновку — що ж дальше робити? І знов продовжував заглиблюватись в ”Листи до братів хліборобів”.

Чота ”не всюди ясна теорія“ Української Трудової Монархії почала в голові О. Назарука поволеньки прояснюватись. Десь в другій половині р. 1923 він уложив брошуру під заг. ”**До Історії Революційного Часу а Україні**“. Українські політичні партії, їх союзи і теорії”, що була надрукована у Вінніпегу. В цій брошуру, на стор. 15-16, О. Назарук каже про теорію Україн. Труд. Монархії вже таке: — ”щодо близької праці Липинського, опертої на небувалій у нас історичній освіті та бистроті, то вона — на мою думку — може відограти велику роль тільки тоді, коли Европа знищила себе до самих основ і почала колись на ново свою відбудову, як се було по знищенню старої її **культури** після великої мандрівки народів. Коли не наступить цілковите знищення теперішньої культури, получене з неможливістю її відбудови на проголошених нових засадах — остане та праця, на мою думку, тільки спізненою теорією, котра світитиме як взірець праці одної з дуже бистрих голів, яких сучасна Европа не має багато. Думки Липинського як монархіста можуть бути скомбіновані — хоч як се дивно виглядає — з найлівійшим соціалістичним большевизмом. Подібне диво прочував уже великий учений Антін Менгер, покійний цісарський радник, що свою дорогу, ціле життя збираний бібліотеку подарував перед смертю робітничій клясі. Словом — з дивно глибокої праці Липинського може багато навчитися і розумний монархіст і розумний большевик”.

Цю вельми оригінальну і пророчу думку про теорію Трудової Монархії В. Липинського висловив О. Назарук перед 28-літтями, коли ще сам не був здекларованим монархістом. Але дійшовши до цієї думки, він мимоволі став наполовину монархістом, з другою половиною своєї духової істоти як радикала. І ця друга половина — радикала — ще дуже тягла його якось ”скомбінувати“ геніяльні думки Липинського з найлівішим соціалізмом.

Правдоподібно цей процес духового переродження О. Назарука прискорили тяжкі переживання його в звязку з тією поведінкою з ним Уряду Петрушевича, що він описав у поданім листі до віденської групи УРП.

Під кінець р. 1923 він прийшов до розчаровання і в галицько-український демократії. А з цим моментом ота монархістична половина його духовної істоти "проковтнула" радикальну і Осип Назарук, звільнившись цілковито від многолітніх тенет інтернаціональних "ізмів", із здобутим довшими літами національно-громадської праці величезним досвідом та озброєнний фундаментальними науковими знаннями —увесь віддався проповіді Гетьманської Ідеї, в новітній формі її — Української Трудової Монархії.

Коли він до цього часу, блукаючи на манівцях крайнього радикалізму, встиг уложить і видати 35 надрукованих праць на ріжні теми, то коли б зібрати всі його статті й промови-реферати, як діяча новітнього Гетьманського Руху — це дало б кілька грубезних томів вельми цікавої і повчаючої національно-політичної та організаційної науки для майбутніх поколінь нашого народу.

СПОВІДЬ ОСИПА НАЗАРУКА

Чим більше заглиблювався Осип Назарук в думки "Листів до братів хліборобів", тим сильніше опановував душу його містичизм. Уже працюючи як редактор органу Гетьманських Січей Америки в Шикаго, він згадав першу свою подорож до Київа, і описав її в кількох статтях під заголовком виданого збірника "Київ і Значіння Традиції" (Шикаго, Ілл., 1926, ст. 30).

Цю подорож до Київа він відбув за рік до першої світової війни (в р. 1913), коли в Київі був уряджений т. зв. "Всеросійський Ярмарок" (вистава) і російські консуляти масово видавали візи чужинцям для відвідин тієї вистави⁶⁾). О. Назарук їздив "оглянути не так виставу, як саме місто" Київ, як каже у вступі. Він тоді дуже пильно оглянув усі стародавні церкви і монастири Київа і вже аж у Шикаго на підставі споминів, дав у тих статтях прекрасні, захоплюючі описи. Особливо сильне враження зробила на нього Київо-Печерська Лавра. Закінчив він опис цієї святині Соборної України такими словами:

"Довго я блукав думками по минувшині сеї дивної обителі, до котрої кожде поколіннє українського народу щось докинуло — по силам своїм, по совісти своїй. Докидало, що мало найдорожче. Князі і Гетьмани наші давали землю, золото й артистів

⁶⁾— "І не тільки легко давали візи" — оповідає Назарук: — "але навіть по українськи відповідали на питання, як се дучилося й мені в царськім конзуляті у Львові, куди я пішов по візо".

для закрілення і прикраси її. Давали і синів своїх сюди — на монахів. І народ давав. Давав працю свою і частинку заробітку свого. Давав любов свою і велику пошану. Але найбільше дивувало мене те, що чужий варяжський лицар з далекої Скандинавії зложив на вівтар сеї святині найдорожшу памятку свого роду — золоту корону батьків своїх. Що се? Де причина сему? Що його могло спонукати аж до такої великої жертви — великої не тільки із-за матеріяльної дорогоцінності тої держави, але і задля моральної: сеж була памятка та ще й яка! Довго я думав над тою справдою королівською жертвою чужого лицаря з землі Варягів, з країни шляхів гранітних і лісів великих і близкучих озер і бистрих рік і здорових мужчин і гарних жінок. З країни найсильнішого людського племени, котре дало основників всім державам білої раси і перше відкрило Америку. Довго я думав і — не міг тоді розвязати сеї загадки. Не міг — бо мав я тоді, як уся наша тодішня інтелігенція, повну голову хаосу і всяких неможливих “ізмів”. Захоплений анархізмом (драгоманівчиною) й іншими “ізмами” аж до самого дна душі — не розумів я тоді значіння релігії та внутрішньої дисципліни і вартости покори перед нею. Велика війна і страшна руйна України, котру зруйнували до самого ґрунту ті колись дорогі мені “ізми”, — та довге скитальство між чужими народами стоптали буйний хаос у моїй голові та навчили не соромитися покори. І сьогодня в болю й терпінню — я вже розумію те, чого не розумів у молодій силі й радості, яку я мав тоді з життя. Розумію — відколи я серіозно поставив собі питання: Відки всі ті річі? Пощо їх? Яка їх ціль? На що живе людина на світі? Чи взагалі єсть яка ціль у світі і в людині і в націях і в цілім людськім роді? Чи має який змисл уся та борня і всі змагання людські? Адже ніяка наука, ніяка фільософія не знає, як і чому зачався весь поступ людський і куди він іде і як скінчиться! Ясні відповіди на всі ті питання можна мати тільки тоді, коли прийметься, що єсть оден Бог, нескінчений, розумний, всемогущий, котрого мудrosti і стежок людина збагнути не може. Тільки тоді — все те може мати якийсь сенс. І все стає ясне як у загадці, до котрої знайшовся ключ. Стaє ясne і дивне діло того чужинця”...

* * *

На закінчення цих моїх зауваг, що зовсім для мене несподівано розтягнулася в довшу статтю, хочу підкреслити одну незвичайно важну і цінну прикмету характера покійного сл. п. Осила

Назарука. Це **сталість його переконань**. Оскільки він першу половину своєgo життя був твердим і горячим радикалом, то в другій половині життя (аж цілих сімнадцять літ!) до самої своєї смерти був таким же твердим й іще горячішим гетьманцем-монархістом. І навіть незадовго до своєї несподіваної і передчасної смерти він встиг уложить блискучу полемічну працю, в обороні світ. п. покійного Гетьмана Павла та цілого Гетьманського Руху, під заг. **“Слово до українських людей доброї волі”**, яка вийшла друком, як посмертне видання, заповнивши ціле чергове (13-14) число журналу **“Нація в Поході”** (1940 р.).

Липень, 1951.

ДОДАТОК

Коли цю статтю я вже лагодив надіслати до Редакції **“Держав. Думки”**, випадково натрапив в своїм архіві на число **“Січи”** з дня 15 березня 1926 р., із якого довідався, що це було останнє число, яке вийшло під редакцією др. О. Назарука, перед відїздом його до Філаделфії, на посаду редактора **“Америки”**.

В цім числі **“Січи”** др. О. Назарук помістив т. м. прощальну, як редактор, довгу статтю під заг. **“По літах праці в Америці”**, яка починається так:

“Коли в березні 1923 р. Рада Амбасадорів у Парижі вирішила віддати Галичину Польщі, я був галицьким послом у Канаді, а ВП. проф. Боберський моїм заступником, секретарем і скарбником посольства. До Галичини вертати я не міг, бо за мною розписано “гончі листи”, як за членом б. Галицького Уряду. Треба було оглянутися за якоюсь працею. І проф. Боберський порадив мені стати редактором органу Січової Організації в Америці, з котрою він стояв у переписці. Він був ласкав перевести основну переписку в сій справі з тодішною Головною Екзекутивою Січ. Організації та вспів навіть вручити мені особливо приємне мені письмо, котрим Гол. Екзекутива давала мені повну свободу в писанню”.

Це показує, що між др. О. Назаруком і проф. Ів. Боберським справді були найщиріші і найліпші приятельські відносини.

А в другім розділі цієї велими цікавої статті др. О. Назарук каже про своє духове переродження ще й таке:

“... я їхав з Канади вже як віруюча в Бога людина. В Канаді відзискав я вже віру по тяжких переходах і внутрішній болю-

чій пустці. Справа та назріала довго. Фальшивий стид найдовше держав мене остронь від церкви. Взагалі в Канаді навчився я більше, ніж деинде. Вона була для мене переломова так у зrozумінню й відчуттю ваги віри і церкви, як також у зміні моого суспільного й політичного світогляду: там став я й монархістом-Гетьманцем, а саме відважився ясно стати на сей шлях. Бо сей напрям почав у мені назрівати вже по огляненю страшного хаосу на Великій Україні. А в Канаді, у Британській Колюмбії, я рішився покинути омут хаосу, що колись треба буде окремо описати".

Це теж належить до сповіді покійного Побрата, сл. п. Осила Назарука.

5. VIII. 1951.

На святі здвигу Сумівської Молоді в Гайдпарку дня 30. червня 1951 року. Справа наліво: ЯВП Гетьманіч Данило, д-р В. Коростовець, проф. Андрієвський, Голова ЦК АБН Я. Стецько, голова лондонського відділу СУБ-у граф Галка-Ледоховський і англієць О. Герберт.

Опанас Андрієвський

Наша демократія

I.

Прийдуче можна будувати тільки на минулому та сучасному. Нехай минуле або сучасне зло, а все ж зрозуміння його може причинитися до добра. Зрозуміння своїх, а навіть і чужих гріхів це початок відродження. Євангельський блудний син перед тим, як вернутись до батька, “в себе пришед” — так у слов'янському тексті, себто, спам’ятився (Лука, 15, 17). Минуле нашої демократії, почавши від 1917 р., вельми сумне, але й повчальне для прийдучих поколінь. Нагадувати про те минуле та витягати з нього науку це наш обов’язок. Нашу демократію ми звали революційною, бо складалась вона здебільша з революціонерів та мала провадити соціальну й національну революцію, себто, розбиття кайданів, що в них був закований Український народ.

За бурхливих часів життя народу завжди провід мають революціонери. Знав я російських і українських революціонерів. Сам я ніколи революціонером не був, тому зручніше було придивитися до їх життя. Одно кидалось у вічі: це страшне бажання влади у революціонера. Мова тут іде про звичайних революціонерів, а не про титанів духа. Коли кажуть, що революціонер готовий покласти душу за народ, то це велика неправда. Революціонер перш за все бажає влади над іншими: “я мушу панувати”. Яків Бергарт називає таке бажання “злом у собі”. Це бажання таке сильне, що для досягнення його справжній революціонер готовий усе витерпіти. Ідея добра народові, свідомо чи несвідомо підкладається, як оправдання цього бажання. Революціонер гадає: народові тільки тоді добре, коли я матиму владу. Якщо революціонер здобув владу, тоді він каже: “маю право на владу, бо я її заслужив”. Напочатку у нас утворилася мода: коли виби-

рають на будь яку посаду, неодмінно питаютъ: якої революційної віри? Весною 1917 р. в Києві вибирають адміністрацію "Дніпро-Союзу"; на голову Ради вибрали М. Порша; якої віри? — урочиста хвилина. Чекають відповіді; оглянувши всіх, гордовито й самоуспевнено Порш відповідає: "я — український соціал-демократ!"

Коли складають коротенькі життєписи революційних діячів для пропаганди, обов'язково підkreślують їх революційні заслуги, особливо, що такий то був зааррештований царським урядом, сидів у тюрмі; арешт, хоч на одну годину, що тоді звалось "предварілкою" (з російського — "предварительное заключение"), давав право на звання революціонера.

II.

Придивімся, у якому стані була тоді Україна? Все доросле чоловіче населення, здатне до війська, до 42 років, було взяте, як тоді казали, під рушницю, себто, мобілізоване. Одні були на фронті, другі в запіллі, треті на цивільних посадах при війську. Хоч правило: "на фронті можеш вмерти, а дезертир мусить умерти" — у нас суворо не застосовувалось, проте втікачів-дезертирів з фронту власне не було. Але коли цар зрікся престолу, дезертири поспалися як із мішка. За короткий час повстало дві армії: одна на фронті, друга в запіллі з дезертирів. Вже весною 1917 р. по селах було досить дезертирів, вліті більше, а весною вже цілі юрби. До дезертирства спокушувала пущена по фронту чутка, що вдома будуть ділити панську землю. "А як мене не буде вдома, то й землі не дадуть", — так гадав малоземельний вояк. Тому треба добитись додому. Легально одержить відпустку або командировку, а назад до армії вже не повертається. Спочатку дезертири сиділи тихо, бо не знали, що то їм скаже нове правительство. А коли переконалися, що стара влада не вернеться, а правительства боятися нема чого, посмілішали, захопили по селах владу, стероризували поважних, статечних селян. Російське тимчасове правительство, призначене ще царем, по зれченні царя, видало наказ, щоб по селах обрано комітети по 12 членів у кожному; ці комітети мали вести сільські справи та взяти під догляд та охорону панське добро — живий та мертвий інвентар по селах, де були пани-поміщики. Перші комітети в Україні складено з старших віком, статечних селян, але недовго вони порядкували. За короткий час їх, як буржуїв, це слово було занесено з фронту, повиключали. Комітети попали в руки де-

зертірів. Статечні селяни ухилилися від справ, кажучи на адресу дезертиру, звичайно, не в вічі: "наші діти на фронті страждають, а ледачі вдома сидять та ще й командають". Але сперечатись з дезертирами не могли, бо дезертири опріч сірих шинель, сірих шапок із штучного смушку мали ще й рушниці. Почалося марнування панського добра. Старі селяни, задивляючися на працю дезертирів, з сердечним жалем говорили на адресу правительства: "попустили цуглі, тепер уже не спините". Оттак повстав по селах скрайній, анархічний, революційний стан. Вимоги його були максимальні. Не знав він спину своїм бажанням, викрикуючи: "я кров проливав". Статечний селянин злякався, стиха кажучи: "нехай його Бог поб'є, ще запалить, або вб'є". З фронту, вже розагітованого, приніс революційний стан свою ідеологію: а) пан, піп, багатий мужик — наші вороги; вся земля трудовому народові без викупу, бо за неї ми заплатили своєю крівлею; б) народ воювати не хоче, мир зо всіма; в) з кацапами не ділимось, бо з одного котелка їли й одна воша кусала.

Цей революційний намул не був українським народом у цілому, не був виразником його дійсної волі, але на нього мусів вважати кожний, хто б не взявся за українську справу.

До цього намулу було звернене перше слово першої демократичної партії українських соціялістів-революціонерів, скорочено — ес-ерів. Слово було підшите демагогією й обіцянкою раю на землі. Мало воно надзвичайний успіх. Ес-ери без великого зусилля стали найбільшою партією, бо намул влився в партію. Але успіх був могилою для партії. Ліпше мати менше членів, та стійких, аніж багато, але непевних. Вожді ес-ерів застрягли в намулі; стратили ведучу роль. Здавалось, не вони ведуть, а їх несе намул. Вони лише держаться безпомічно на поверхні, борсаються, щоб не втягло їх у безодню революційне багно.

Ідеологія ес-ерів була випродукована в Росії. У наших ес-ерів усе було спільне з російськими ес-ерами: "земля, воля, народ знає, яка йому потрібна політична форма", — за винятком мови. Альфонс Доде казав: "хто держить свою мову, той тримає ключ, що звільнить його з кайданів". Для наших ес-ерів українська мова була єдиним засобом у конкурентній боротьбі з російськими ес-ерами. На чолі ес-ерів, правда неофіційно, був М. С. Грушевський. Хто з інтелігентів не знав М. С. Грушевського? Його зовнішній вигляд — апостольська борода — доповнювала його вплив. Недаремно йому казав В. К. Липинський: "дайте мені свою бороду, може тоді й мене будуть слухати". Грушевський

був драгомановець, вихований в ідеях народоправства, вірив у правду українського села; поруч із щирими й чесними ес-ерами любив його, але виразником його волі вважав отої згаданий революційний намул.

III.

Другою демократичною партією були соціальні демократи, — скорочено — есдеки. Ес-деки села не любили, не вірили йому; пролетаріят був для них богом. Ес-дечка наука прийшла до нас почали з Заходу, почали з Великоросії. Вже з 1905 р. в Києві були меншевики й большевики. Скоріше це була мода, аніж життєве питання. Як тепер бачу двох гарненьких курсисток, дочок священиків; одна каже: я меншевичка, а друга: а я большевичка. Скок від меншевизму до большевизму був нетрудний. Меншевики казали: “треба почекати, аж наспівуть продукційні сили; тоді соціалізм неминуче здійсниться”. Большевики казали: “чого чекати, здобудеш владу, негайно декретами вводь соціалізм”. Хто широко захоплювався марксизмом, а не для моди, зразу ставав большевиком. Живий приклад у мене був у подобі моого товариша з духовної семинарії, Карпинського. Був він дячком у Десятинній церкві. У церковному домі разом з ним жили студенти — Левитський і Кошиць. Вони начинили його марксизмом. Самі зостались меншевиками, а він зробився большевиком. На початку нашої революції до українського гурту не пристав, а широко віддався большевицькій пропаганді! Був большевицьким комісаром в Умані. Коли в 1919 р. прийшли денкінці, большевики втікли, а його покинули. Ховався, поки можна було. Селяне видали його, був без суду застрілений.

Джерелом ес-дечкої науки був “Капітал” Маркса. Це був великий твір, аж три томи; мало хто міг його осилити. Більш задовольнялися скороченим “Капіталом”, виданим з пропагандивною метою. Але хто уважно прочитав повний “Капітал” і в дискусіях міг наводити цитати з нього, того вважали за великого марксиста. Прем'єр А. М. Лівицький, вихвалюючи знання й розум службовця “Дніпро-Союзу” Ковальського, як доказ, цілком серіозно казав: “та він же “Капітал” Маркса, як п'ять пальців знає”. Цей “Капітал” був євангелією не тільки в Україні, але і в цілій Росії. На практичних студіях звісного професора М. І. Туган-Барановського, у Петербурзі, курсистки дівчата мусіли читати та інтерпретувати “Капітал”. Одна з них, вельми освічена, М. Н. Блажовська, на еміграції оповідала про це та ще й додала:

“коли б знала, яке лихо мене спіткає, була б той “Капітал” спалила”. А лиxo її спіткло справді велике. Її чоловіка, що служив в Одесі, у “Дніпро-Союзі” інженером та нашого міністра фінансів Климовича, як українців, весною 1920 р. большевики в порядку червоного терору без суду застрілили.

IV.

Третьюю партією були соціялісти-федералісти, скорочено — ес-ефи. Власне всі вони були освічені інтелігенти; своєю ідеологією — російські ліберали в українській одежі. Чого російський ліберал бажав від Росії, те зокрема ес-еф для України. Чи йшло це про народну освіту, чи про українську літературу, чи про громадський добробут — все це обмірковувалось з точки погляду ідей, занесених із Заходу, запозичених звідти Росією. Світогляд ес-ефів не був оригінальним; вони повторювали пісарівські*) аз, буки, віди.

V.

Четвертою партією були соціялісти-самостійники, скорочено — ес-еси. Більшість ес-есів були військовики. На своєму прапорі ес-еси поставили “державну самостійність України; загальну програму їх можна назвати “буржуазно-національною”, але вона не була оперта на нашій державницькій традиції. На ес-есів головні партії дивились, як на явище нежиттєве, не серіозне; як що припускали до своєї компанії то тому, що ес-еси були єдиною партією, що мала сякий-такий успіх у війську, а військом тоді хоч не дорожили, а всеж боялись, щоб військові не вчинили будьякої контрреволюційної авантюри.

За винятком “самостійників” ніодна з головних партій своїм ідеалом не поставила збудування власної держави. Чому? Бо наша інтелігенція була вихована в ідеалах бездержавності. Ні в Росії, ні зосібна в Україні державними питаннями не цікавились.

VI.

Непідготована до власного державного життя наша демократія не видала з себе, не кажу геніяльних, а просто надтілановитих людей, що в бурхливому житті сірої маси, особливо ліпшої частини війська, зауважили б життєві вияви ідеї державно-

*) Д. І. Пісарев був великий російський критик і публіцист.

сти; витягли б її на світ Божий, обґрунтували б, дали б її життя. В буденому, незорганізованому житті та ідея носилася, захоплювала здібні до активності маси (Вільне Козацтво, Військові З'їзди); але не знайшлось ні одної людини, щоб силою свого авторитету та інтуїції потягla ті маси на великий чин; навпаки — загал демократії в тих виявах ідеї державності бачив небезпеку контрреволюції та всіма силами поборював їх.

VII.

Відсутність геніяльності гріха не творить. Не можна її створити *ad hoc*. Але стелити дорогу для їх можливого приходу — це вже від людей залежить. Демократія кожного народу, щоб мати успіх, мусить твердо тримати закон збереження та розумного вживання властивої їй енергії духа; бо завжди, коли ми перемагаємо, то головним чином силою духа в речі, слові й письмі, а не через фізичну силу. Провід демократії й запас його енергії не необмежений. Енергія потрібна як для внутрішньої організаційної діяльності, так і назовні для боротьби, з ворогами. Коли демократія витратить усю або велику частину енергії внутрі, а обмаль її залишиться для зовні, тоді вона падає під ударами дужчих ворогів. Наша демократія від свого початку аж до кінця витрачала, як що не всю, то значну частину енергії на боротьбу внутрі себе, для боротьби з ворогами залишила мало. Центральна Рада — наш перший революційний парламент, де зійшлись представники демократії, була не місцем нагромадження спільноД енергії, а школою красномовства, взаїмного поборювання, джерелом безвартісних проектів (жидівська персональна автономія); трибуною для нацьковування і образ наших союзників німців. Для ілюстрації подаю приклад. Німецький командант ст. Київ дав вивістити пересторогу для своїх вояків, щоб не міняли марок у скупщиків жидів та так не прийшли до шкоди. Ц. Рада три дні дебатувала з приводу цієї перестороги, образ було без кінця і то на адресу союзників, що тільки що звільнили Україну від большевиків. Демократія виявила повну нездібність у 1917 р. і на початку 1918 р., коли нагло втікла з Києва, залишивши його на кроваву поталу большевикам, не з'організувавши війська для оборони. Коли п. Болбочан попереджав М. Грушевського: “пане президенте, большевики сунуть!” — то Грушевський відповідав: “пане товаришу, ми все рішаємо парламентарним способом”; а цей спосіб забирає усю енергію, нічого не лишав для боротьби назовні.

VIII.

Кажуть, що в історії чудес не буває. Але прихід Гетьманства в 1918 р. був коли не чудом, то актом Провидіння. Один розумний с.-д., член Ц. Р., навіть міністер, вернувшись з останнього засідання Ц. Р. в неділю, сказав: слава Тобі, Господи! А то залізли в такий кут, що й виходу не видко". За ввесь короткий час Гетьманства демократія одпочивала й нагромаджувала енергію. На службу до Гетьманського уряду демократія не пішла. Винна в цьому благословенна природа України, що давала "явствіє і пітіє рабом своїм в ізобілії". Німецький генерал Грener казав делегації українців: "у нас всі працюють; є така наша приказка: хто не працює, того в воду, а у вас більшість не працює, а по вулицях шпанерує". За літо збережену енергію демократія вжила виключно на повалення Гетьманства. Повстання проти Гетьманства, проведене демократією, свідчить, що потенціял енергії в нас величезний; але замалий політичний розум; а як кажуть наші селяни: "за дурною головою, то й ногам горе".

IX.

Гетьманство повалили і спільним обідом одсвяткували; але зараз же по обіді почалась внутрішня боротьба за владу, за впливи, за посади, за гроши; на це пішла, власне, вся енергія; для боротьби з большевиками мало що й осталось. В боротьбі за владу М. С. Грушевського з Директорією, Директорії помогли прибулі на Трудовий Конгрес галичани. Боротьба між Винниченком і Коновалцем закінчилася одкритою большевицькою пропагандою в самому Києві. Демократія визнавала ліберальну рівність; а ця рівність була взаємною завистю, висліджуванням одним одного. Демократі, що стали у проводі, не вміли ні армії організувати, ні апарату наладити, а все підозрівали, що хтось їм шкодить, шпіонить, зраду чинить. Корпус Болбочана загинув наслідком зависті січовиків, нездібності штабу С. Петлюри, большевицької пропаганди; все це створило наклеп, що Болбочан хоче перейти до Денікіна. Армію В. П. Оскілка знищила зависть штабу С. Петлюри, що вже стратив усе, зостались штабні отамани без війська; між ними Коновалець, що разом з генералом Капустянським думав рятувати Україну шляхом переговорів з большевиками. Аргумент против Оскілка, що він мовляв з своїм начальником штабу генералом Агапієвим хоче перейти до добровольців. Гетьмана Павла Скоропадського демократія обвину-

вачувала в русофільстві й контрреволюції, але коли б він утворив і рай в Україні, то обвинувачення й тоді не припинилися б, бо нездібність і зависть демократії, що прагнула влади, ніяким аргументам не піддається. Демократ із проводу, особливо ес-ер, меншої посади, як міністра, не бажав. Кабінет міністрів Ц. Р. німці називали "Кіндеркабінет".

X.

Демократ, за малим винятком, природою і вдачею не є злий і нечесний; але демократія, як політична організація, має першорідний гріх. Городничий у "Ревізорі" Н. В. Гоголя казав: "постав тільки пам'ятник (добре діло), і де те паскудство набереться". Політична демократія має добру ціль, але помимо свого бажання сприяє витворенню негативного, протигромадянського елементу й терпить його, бо він потрібний їй у її боротьбі з своїми політичними противниками. Цей елемент має тенденцію розростатись, малий кvas усю рошину квасить (Матей); бо спокуса велика; його треба удержанувати та ще й добре, здобувати гроші, посади, коли попадеться, боронити у пресі та перед владою; чому? бо він, може, хоч і лукавий, але свій та в біді пригодиться. У нас центральні комітети ес-ерів та ес-деків вимагали грошей, та ще яких. Перед Гетьманством ес-ер міністер незаконно взяв державних грошей п'ять мільйонів карбованців та, як сам признався, віддав їх на партійну братію. За Директорії ес-ери одержали коло десяткох мільйонів гривень; ес-деки коло вісімох. На посади, й то великі призначала не влада, а партія; влада тільки штемпель прибивала. Урядовці, навіть великі, не зважали на владу, а на партію, що їх боронила; посли складали звіти наперед партії, а потім уже владі. Боротьба за міністерські посади відбувалась між партійними представниками у присутності Директорії, й то така завзята, що нераз майже до тяжких образ та бійки не доходило. Незадоволена партія, і ес-ери, і ес-деки, ставила владі ультиматуми, погрожувала повстанням; подекуди навіть повстанські спроби чинила; на власну руку з большевиками переговори вела, ось як ес-деки і Семен Мазуренко. Величезна енергія витрачалась на внутрішню боротьбу, а на боротьбу з ворогами сили не стало. Коли наступали большевики, головні партії не мали ані твердости, ані стійкості, ані завзяття. Спасаючи "свої житоти", почали розбиватися, так ес-деки на незалежних та ес-деків. Найбільша партія ес-ерів розбилась аж на три течії — права, ліва і центральна. Гадаєте, що це якісь зasadничі незгоди; зміна

програми? Ніколи. Страх перед большевиками та власне безсилля розбили партію. Ліві ес-ери казали, чого нам битись з большевиками, то ж наші брати. Центральні міркували: а як знати, хто візьме гору — большевики чи Директорія? Треба ворожити надвое. Праві ес-ери гадали: з большевиками ладу не буде, ліпше з Директорією. Наша демократія народу нашого не знала і сили його не відчувала. В 1919 р. народ у боротьбі з большевиками виявив неймовірну силу, але не мав одного проводу, вождя, тому впав. Коли б вся та енергія, що за час визвольної боротьби наша демократія і народ вилучили, була б скермована на добро; коли б ми являли собою одну монолітну організацію з вождем на чолі, готову до бою за свої права, то нам стачило б сили на Варшаву і на Москву.

ЯВП Гетьманич Данило під час промови до Сумівської Молоді
в лондонському Гайдпарку 30. червня 1951 року.

Концепція українсько-польського союзу

(З неоголошеного листа)

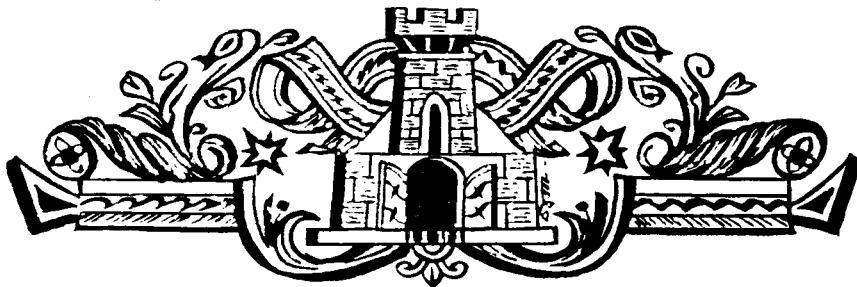
... Далі відносини до Польщі. Розгляньмо концепцію союзу Польщі й України, оперту на тім, що Україна зреється своїх земель знятих тепер Польщею, а Польща має зреєтись претензій до дальній України. Концепцію таку ширить як відомо У.Н.Р., а ми цю концепцію поборюємо, як утопійну і йдучу проти всіх даних нашої історії і вимог нашої сучасності.

Історія, почавши од Болеславових походів, розстріляння Виговського, і на вигноєнні в таборах петлюровських "союзників" скінчивши, показала, що для такої концепції перш за все в Польщі ніякогісенького ґрунту нема. І найбільше навіть твердолобі повинні були переконатись, що нема чого нам набиватись із предложеннями Польщі, коли вона не є й ніколи не буде схильною ті предложення щиро трактувати. Бо Варшава може ще раз використати недобитки української еміграції для зняття ще частини України, але Україну творити вона не поможе ніколи. Не поможе хочби тому, що створення України в союзі з Польщею означало-б для Польщі відречення від своєї історичної місії однокого заборола Заходу на Сході. На таке самовідречення нації живі добровільно не йдуть. . . .

Що-ж до союзу з Польщею проти Москви, то знов таки тисячелітня історія показала, що Польща в боротьбі України з Москвою не союзниця. Не союзниця тому 1. що для Польщі і Москва і Україна це одна Русь, яка чим дикіша, і чим більше жереться між собою, тим для Польщі краще, 2. що коли вже вибирати між двома Русями, то Варшава волітиме завжди Москву, з якою у неї менше протилежних інтересів, ніж з Україною.

Врешті зрікатись західних українських земель ніякому українському політикові під загрозою політичної смерті не вільно. Не вільно тому 1. що без опертя о Карпатах, іншими словами без безпосереднього контакту з Західною Европою, Україна своєї конкурентійної боротьби з Москвою за первородство або навіть за рівнорядне місце в Руськім Світі видергати не може; 2. що Західні Землі для України (так само, як Західні Землі для Польщі) єсть джерелом національної свідомості і резервуаром тих західних елементів, що в Руськім Світі відріжняють Україну від Москви і одинокі дають їй супроти Москви відпорну силу; 3. що оставлення Західних Земель під Польщею ширить в них московофільство і таким чином убиває українську відпорність супроти Москви в самім серці цієї відпорності.

В. Липинський

ДОКУМЕНТИ І СПОГАДИ

ПРАЦЯ ЮРІЯ НАРБУТА НАД УТВОРЕННЯМ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ГЕРБА І ДЕРЖАВНОЇ ПЕЧАТИ

З архіву Ю. Нарбута

В паперах Ю. Нарбута¹⁾ знаходяться також документи, які торкаються участі Нарбута в утворенні Державного Герба й Державних Печатей (великої і малої) Української Держави 1917 і 1918 рр.

31.X.1917 року Генеральне Секретарство Справ Освітніх вдалося до Влв. п. Є. Нарбута²⁾ з листом, підпісанним Генеральним Секретарем Ів. Стешенком³⁾ і Директором Комісії Пав. Зайцевим⁴⁾, в якому просило Ю. Нарбута “взяти участь у підготовчій Комісії з представників історичної науки, правників, гербознавців і художників” для утворення Герба України. Засідання Комісії було призначено на 2.XI.1917 року о 7 год. веч., в клубі “Родина”⁵⁾.

Засідання відбулося, і в паперах Нарбута зберігся “Прото-

Музей Діячів при Українській Академії Наук у Києві. Папери Ю. Нарбута.

¹⁾ Георгій (Юрій) Іванович Нарбут (1886-1920), великий український графік, визнаний фахівець у царині української геральдики. Професор і Ректор Української Академії Мистецтв у Києві.

²⁾ Є (гор) Нарбут — Юрій Нарбут.

³⁾ Стешенко Іван Матвієвич (1873—1918), відомий український вчений, педагог і громадський діяч. Р. 1917—18 — Генеральний Секретар (згодом міністр) справ освітніх.

⁴⁾ Зайцев Павло Іванович, історик української літератури, відомий шевченко-знавець. Р. 1917—1918 — Директор Канцелярії (згодом Загального Департаменту) Міністерства освіти.

⁵⁾ Папери Ю. Нарбута, ч. 34.

кол” (властиво копія його) цього засідання. Присутні були: М. Ф. Біляшевський⁶), проф. М. С. Грушевський⁷), П. І. Зайцев, Василь Г. Кричевський⁸), Федір Г. Кричевський⁹), Г. І. Нарбут, проф. Г. Г. Павлуцький¹⁰), К. В. Широцький¹¹). На голову Комісії було обрано М. С. Грушевського. За секретаря був М. Ф. Біляшевський.

“Голова Комісії, проф. М. С. Грушевський, подає думку, що майже всі старі герби мають характер мілітаристичний або імперіялістичний, а ми хочемо творити нові державні та соціальні форми, то і емблема того мусить бути нова і, крім того, зрозуміла для всього населення країни . . . ”¹²). В Комісії, очевидно, виникли деякі дискусії поміж оборонцями “старого” й “нового” (на жаль, у протоколі вони не зафіковані). Питання, мабуть, не було вирішено остаточно, хоч позиція М. С. Грушевського була згори міродайною. Збори доручили К. В. Широцькому скласти відповідний доклад¹³).

Як відомо, Комісія, врешті, схвалила компромісовий проект, прийнявши старий український державний герб-тризуб (без хреста), але в модерністичній стилізації В. Г. Кричевського. Цей герб і був затверджений Українською Центральною Радою. Ю. Нарбут, очевидно, не брав безпосередньої участі в опрацюванні цього проєкту¹⁴).

6) Біляшевський Микола Федотович (1867—1926), відомий український археолог і музейний діяч, директор Київського Історичного музею, згодом дійсний член Української Академії Наук.

7) Грушевський Михайло Сергіевич (1866—1934), великий український історик. Р. 1917—1918 — Голова Української Центральної Ради.

8) Кривчевський Федір Григорович (нар. 1872), визначний український митець. Професор і ректор Української Академії Мистецтв.

9) Кривчевський Федір Григорович (1879—1947), відомий український маляр. Професор Української Академії Мистецтв.

10) Павлуцький Григорій Григорович (1871—1924), історик мистецтва, професор Київського Університету.

11) Широцький Костянтин Віталієвич (1886—1919), відомий історик українського мистецтва.

12) Свої міркування в цій справі М. С. Грушевський подав був також у пресі (статті про державний герб України в Київській “Народній Волі”, 1917, 3.IX., ч. 101 і 25) 12.XI., ч. 153. Остання стаття передруковувалася в книзі Грушевського “На порозі Нової України”. К. 1918, ст. 95-97

13) Папер Ю. Нарбута, ч. 32.

14) Можна думати, що Нарбут негативно поставився до аргумента Грушевського. Щільно, що в архіві Ю. Нарбута збереглася вирізка з “Народної Волі”, 1917, ч. 153, зі статтею М. Грушевського “Державний герб України”, де (мабуть рукою Нарбута) пороблено підкреслення червоним олівцем. Зокрема підкреслено слова Грушевського:

Близче до справи утворення українських державних емблем Ю. Нарбут стає після відродження Української Гетьманської Держави. Отож, 27.VII.1918 року Державний Секретар вдався “до пана Г. І. Нарбути” з листом такого змісту: “щиро прохаю Вас виробити в найскоршому часі 2 проекти печаток — Малої Державної і для Міністерств, по виготовленню яких виробити також і проект Великої Державної Печатки”¹⁵). З листа-заяви Нарбути до Державної Канцелярії з дня 12.XI.1918 р. видно, що він зробив малюнки 2 печаток і малюнок герба Української Держави¹⁶).

Але справа Українського Державного Герба в 1918 році викликала велику дискусію. Річ у тім, що в урядових і науково-мистецьких колах України виникла думка замінити державний герб, схвалений Центральною Радою (Тризуб) новим гербом, властиво, відновити державний герб Української Гетьманської Держави XVII-XVIII ст. (козак з рушницею). Цьому питанню була присвячена спеціальна стаття таких знавців української геральдики, як В. Модзалевський і Ю. Нарбут, вміщена в журналі “Наше Минуле”¹⁷).

21.XI.1918 р. Державний Секретар Сергій Завадський¹⁸) звернувся з офіційним запрошенням до “пана Г. І. Нарбути” — “не відмовитися взяти участь у Комісії, під головуванням Петра Яковлевича Дорошенка, в котрій мають розглядатись проекти Державних Герба та Печати”¹⁹). До складу Комісії ввійшли: П. Я. Дорошенко (голова)²⁰), акад. О. І. Левицький²¹), Г. І. Нарбут, проф. Г. Г. Павлуцький (голова відділу пластичних мистецтв Головного Управління Мистецтв та Національної Культури), М.

“щоб не було підохріння в замислах відроджування старого”, й на маргінесі поставлено: “?!” (Папери Ю. Нарбути ч. 33).

15) Папери Ю. Нарбути, ч. 35. Листа підписав Товариш Державного Секретаря Мик. М. Могилянський.

16) Кошия заяви — в паперах Ю. Нарбути, ч. 36. В цій справі — ще лист Могилянського до Нарбути з дня 6.IX.1918 р. (там же, ч. 38).

17) В. Модзалевський і Г. Нарбут, До питання про державний Герб України. — “Наше Минуле”. К., 1918, ч. 3.

18) Заладеський Сергій Володиславович, Державний Секретар Української Держави 1918 р.

19) Папери Ю. Нарбути, ч. 39.

20) Дорошенко Петро Яковлевич (1857—1919), відомий земський діяч на Чернігівщині, знавець української старовини. В 1918—1919 р.р. — Головноуправляючий справами Мистецтва й Надіональної Культури Української Держави.

21) Левицький Орест Іванович (1849—1922), відомий український історик, дійсний член Української Академії Наук.

Ф. Біляшевський (голова Відділу Охорони памяток старовини та мистецтв того ж Управління), В. Л. Модзалевський (голова Відділу Архівно-бібліотечного)²²), П. І. Зайцев, проф. М. Л. Бойчук²³) і представник Українського Наукового Товариства²⁴).

В паперах Нарбута зберігся "Журнал" цієї Комісії з дня 29.XI.1918 р. На засіданні були присутні: П. Я. Дорошенко, М. Л. Біляшевський, В. Л. Модзалевський, Ю. І. Нарбут і П. І. Зайцев. Комісія розглянула проєкти Нарбута (комбінація Козака з рушницею й Тризубу) і ухвалила їх з одним застереженням: "оселедець треба зробити більш короткий, прийнявши для нього зразком портрет Хмельницького, якого зробив гравер Гондіюс"²⁵). Як відомо, ця ухвала не була здійснена.

Праця Ю. Нарбута над українськими державними емблемами продовжувалася й на початку 1919 р., за часів Директорії²⁶).

Проф. О. Оглоблин.

...Національне українське відродження, що з такою несподіваною стихійною силою вибухло з початком революції, обхопило не тільки демократичну інтелігенцію й „бідніших селян“, але також і цілу хліборобську українську масу... В усіх забилося українське серце і озвалася українська кров. На перші поклики, які пішли з Києва, радісно озвались всі без різ-

ниці стану і заможності. Але скоро спостерегли, що Центральна Рада обмежує поняття України тільки до „безземельних і малоземельних селян“... Українська справа була ототожнена з „соціалізацією“: або хай буде Україна соціалістичною, або ж не треба ніякої іншої України“...

Д. Дорошенко — Історія України, т. II, сторінка 20.

²²⁾ Модзалевський Вадим Львович (1849—1920), визначний український історик, генеалог, геральдик і архівіст.

²³⁾ Бойчук Михайло Львович (1882—193?), відомий український маляр, професор Української Академії Мистецтв.

²⁴⁾ Папери Ю. Нарбута, ч. 40. Імення представника УНТ не згадується й невідомо чи брав участь у цій комісії офіційний представник Товариства. Але майже всі члени Комісії були керівними діячами УНТ.

²⁵⁾ Папери Ю. Нарбута, ч.ч. 41 42в. Див. виображення гербу на Великій Печаті Української Держави. — Д. Дорошенко, Ілюстрована Історія України 1917—1923 р.р., т. II, Ужгород, 1930, ст. 58.

²⁶⁾ Папери Ю. Нарбута, ч.ч. 42а, 43, 44.

Пилип Орлик і Іван Скоропадський

Паризький журнал „Україна“, що виходить під редакцією відомого українського вченого Іллі Борщака вмістив у ч. 2 за 1949 рік таку документальну згадку, побудовану на архівних матеріалах, що стосується в найпершій мірі гетьмана України Івана Скоропадського, на якого стільки брудів лишили і ще по сей день люту вельми ревніві рідні „патріоти“ — письменники і журналісти.

27 травня (за старим календарем) гетьман Орлик нотував у своєму невиданому щоденнику польською мовою: “Грек, що цими днями прибув з України, оповів мені про Його Милості Пана Скоропадського. Вже минув рік, як останній помер. Нехай його душа на віки вічні живе в радостях Господніх. Колись це був великий і любий мій приятель”. (Архів Французького Міністерства Закордонних Справ).

Що гетьман Скоропадський знов про задум Мазепи й був до нього в якійсь мірі причетний, це можна сьогодні вважати більш-менш встановленим. (Незабутній Теофіл Коструба зібрав щодо цього досить таки переконливий матеріал у книжці “Гетьман І. Скоропадський”. Львів, 1932, стор. 11-12).

Що Орлик у Бендерах був у якихось зносинах з Скоропадським, видно з листа, що його гетьман-емігрант писав до гетьмана в Краю, в якому сповіщає, що іде до Стамбулу для закінчення справи, якій прохає допомогти; й запевняє, що є готовий для загального добра зректися булави на користь Скоропадського. (Польський оригінал видрукуваний в “Чтеніяхъ”, Москва, 1847, стор. 55-56).

Зраз, — пише Коструба в згаданій праці (стор. 19), — знаємо документально, що гетьман Скоропадський навіть брав участь в укладі відомої конституції Орлика з Військом Запорожським через своїх вислаників. Ці високоцінні інформації подано на основі знайденого у Франції Орликового примірника бендерської конституції з замітками Орлика”...

До цього всього треба сьогодні додати виписку з щоденника Орлика, що її ми навели вище. В світлі всіх цих відомостей треба буде історикам переглянути біографію Івана Скоропадського до обрання його на гетьмана. Цікаво, що, коли Орлик так зичливо пише про гетьмана Скоропадського, він, навпаки, кожного разу лає непристойними виразами гетьмана Апостола. Чи не тому, що останній свого часу залишив табір Мазепи й прийшов з покаянням до царя Петра?

Ярема Книгар

Хто та як творив нашу державність в 1917-1921 рр.?

ВИТЯГИ З ПРАЦІ І. МАЗЕПІ "УКРАЇНА В ОГНІ І БУРІ РЕВОЛЮЦІЇ"

„Біда тому народові, що не хоче дивитись на своє минуле тверезим, критичним оком”...

I. Мазепа — „Україна в огні і бурі революції”, т. III, ст. 113.

Від автора:

Останнього часу багато пишуть про майбутній змаг українського народу за свою державність. Як те змагання буде провадитись, хто його поведе і з якими клічами воно буде провадитись — залежатиме в іслідтії боротьби. Докладне знання перебігу останньої боротьби за нашу державність в рр. 1917—21 може в великий мір допомогти майбутнім змаганням за Українську Незалежну Державу.

Щоб полегшити читачам орієнтацію в подіях останньої революції в Україні, наводимо в цитатах характеристику тих подій, а та-

кож осіб, що причетні були до них, з писань найпопулярнішого в наш час політика, якого дехто звє „найвидатнішим українським діячем ХХ. століття“, — з писань I. Мазепи в його трьохтомовій праці — „Україна в огні і бурі революції“. Написана і видрукована 10 років тому, ця праця недавно була перевидана в Німеччині масовим тиражем і рекомендована нашим людям, як найгрунтовніша праця про визвольні змагання в 1917—1921 роках.

Ми також тієї думки, що ця праця дуже багато дає матеріалу для характеристики подій і головної її ролі, які грали провід-

ну ролю в ті часи, як вирішувалась доля України. Через те вважали ми за необхідне, оскільки праця І. Мазепи надто обширна — 650 стор. друку — і не кожен має змогу її прочитати, а головне через несистематичний виклад фактів і подій, зрозуміти і звести в одно ціле її зміст, подати в систематизованому вигляді деякі факти і характеристики, щоб у кожного читача, незалежно від його політичних переконань і світогляду, склалося правдиве уявлення як велася визвольна боротьба на Україні в 1917—21 роках, хто її вів і че рез що вона опинилася в такому стані, як тепер.

Придержуємося скрізь точних

цитат з авторових писань, часом в окремих реченнях пропускаючи несуттєве, або таке, що заважає читати з цитатами і не істотними міркуваннями автора. При цитатах подаємо том і сторінку, з яких взято цитату. Це для того, щоб кожен, хто має під руками цю працю, міг звірити, що ми правдиво подаємо в цитатах все те, що написав сам автор І. Мазепа. Для зручності і легшого сприйняття, всі цитати розбито на окремі тематичні розділи. Кожен розділ становить характеристику певного явища чи особи так, як їх подав І. Мазепа в різних місцях своєї дуже обширної праці.

Характеристика

... „Серед українських провідників не було однодушності щодо дальшого ведення української політики. В уряді Директорії йшла боротьба між двома напрямками: одні стояли за порозуміння з Антантою, другі — за союз з Москвою. Винниченко був за мир з Сов. Росією, але часто хитався й не здав, як поступити. Голова уряду, Чехівський, твердо стояв за порозуміння з Москвою. Більшість есерівських провідників, як М. Грушевський, М. Шаповал, М. Любінський та інші, солідаризувалися з Винниченком та Чехівським і схилялися більше до союзу з Совітською Москвою, ніж з Антантою“... т. I, ст. 74.

... „Політика Директорії не об'єднала українських національних сил: вона викликала опозицію як зправа, так і зліва... через нездоволення політикою Директорії збольшевичилася одна з найбільших повстанських груп під командою отамана Григорієва на

Директорії УНР

Херсонщині. Слідом за цією групою Дніпровська дивізія, що була розташована в Святошині біля Києва, стає в опозицію до Директорії і під проводом отамана Зеленого самочинно вибуває до Трипілля, де оголошує совітські гасла“... т. I, ст. 76.

... „Директорія, як і свого часу Центральна Рада, не виявила потрібного революційного темпу в своїй політичній роботі... як стверджує в своїх спогадах Винниченко, „населення майже нічого не знало про основні завдання соціальної і політичної програми Директорії“... за уряду Чехівського Директорія сама вирішала всі важливі питання без ради міністрів. Як відомо, навіть про оголошення війниsovітській Росії Чехівський, голова уряду і міністр закордонних справ УНР, довідався лише з газет! Так само міністр преси і пропаганди в уряді Чехівського, О. Назарук, пише, що

він також про цю подію довідався з преси"... т. I, ст. 83.

„...по Україні ширилося безладя. Винниченко, голова Директорії, на запит одного члена соц.-демократичного зізу про непорядки в якомусь повіті махнув рукою і сказав: „Ta яка ми влада?“ В самому Києві, де був осадний корпус Січових Стрільців під командою Є. Коновальця, не вдавалося забезпечити спокою і порядку. Ночами в місті то там то там чути було стрілянину, щоночі були грабунки й напади по вулицях і в домах, большевицькі організації ширili свою пресу”... т. I, ст. 85.

„...Після переїзду Директорії в Вінницю безладя, яке панувало в Києві, ще збільшилося. Трудовий конгрес не встиг ухвалити докладної конституції щодо взаємовідносин між Директорією й урядом, тому кожен член Директорії „правив“ по своєму, разу-раз втручаючись у справи окремих міністерств”... т. I, ст. 97.

„...З приводу призначення Хомодовського особливим комендантом м. Кам'янця, Швець і керуючий канцелярією Директорії Лотоцький заявили, що вони нічого не знають про це. Коли делегація вийшла (делегація Комітету Охорони Республіки, утвореного під час віdstупу армії УНР в Кам'янці, Я. К.) від Швеця, Андрієвський дав розпорядження заарештувати делегатів, але завдяки заходам Швеця йому не вдавалося цього зробити. Так „гар-

монійно“ працювала тоді найвища влада УНР!“... т. I, ст. 146.

„...Говорив Петлюра довго і з величним піднесенням. Дуже нападав на Директорію й уряд Остапенка. Казав, що це просвітняни, які вміють тільки скаржитися та зітласти. В кінці розказав нам, як селяни в розмові з ним у якомусь селі на Волині заявили: „Ta нехай уже буде тая Україна, однаково немає порядку“... т. I, ст. 152.

„...Виходить так, казав от. Мельник, наче б то ми тут провадимо боротьбу не за українську справу, а за уряд Директорії, який втратив популярність в народніх масах“... т. I, ст. 154.

„...Отже фактично був такий стан, наче було дві директорії: одна з Петлюрою, Макаренком і Швецем у Рівному, а друга — з Андрієвським і Петрушевичем у Станіславові“... т. I, ст. 193.

„...У звязку з ситуацією, яка утворилася в Польщі після підписання Ризького договору, я і Феденко в другій половині квітня (1921 р.) виїхали в Берлін, Віден і Прагу, щоб побачити, чим живе наша еміграція поза Польщею... В Берліні, Відні і Празі ми побачили, що наші українці вже жили атмосферою еміграції. Більшість вважала, що центр УНР в своєму тодішньому складі збанкрутів і не міг репрезентувати перед світом ідею української державності“... т. III, ст. 77.

Характеристика Уряду УНР

„...Шадлун, міністр народного господарства, розказав, як він перед кількома днями був присутній при розмові Мартоса з Петлюрою в справі його конфлікту з Директорією. Я переконався, — казав Шадлун — що це не була розмова голови уряду з головою Директорії, бо між бесідниками не почувалося ні взаємної пошани, ні довір’я“... т. II, ст. 50.

„...Наша армія наступала під савмим Ківом. Петлюра ще напередодні виїхав на Київський фронт. Раптом я довідуюсь, що наша військова делегація на чолі з Омеляновичем Павленком, що мала від’їхати для переговорів з армією Денікіна, ще находитися в Кам'янці. Мало того. Навіть писаних уповноважень для цієї делегації ще не виготовлено, між іншим

бракувало підписів Петлюри і командуючого Галицькою армією, Тарнавського. Пригадую, мене це дуже здивувало й обурило, бо ні Петлюра, ні його осавули, від'їздаючи на фронт, ні слова не сказали мені про цю справу. На цьому випадку я побачив, що при наших порядках навіть найкраще задуманій плян не може бути виконаний"... т. II, ст. 60.

... „Київські невдачі вплинули розкладово на наш об'єднаний український фронт. Наддніпрянський уряд і командування закидали галицькому командуванню сепаратну політику, а галицьке командування обвинувачувало в усім Петлюру”... т. II, ст. 74.

... „Саме в ту добу хаос і загальна анархія на українському фронті дійшли до найвищого щабля. За уряду Остапенка (лютий 1919 р.) не було ні влади, ні контролю. Тому грубі мілійони, що видавалися на різні нові формування, пропали марно. Зловживанню отаманів не було кінця: вони брали гроші, але при першій нагоді кидали фронт, зникали хто куди хотів, здебільшого в Галичину і цим вносили ще більшу дезорганізацію як на фронті, так і в заплілі”... т. I, ст. 107.

... „На другий день почалася евакуація Кам'янця. Це був страшний день. Ще напередодні за кордон виїхали члени Директорії Швець і Макаренко. Вдосвіта до Румунії виїхав Петрушевич. Того ж дня помер від тифу міністр здоров'я Ордина. Пополудні покинув Кам'янець Петлюра. Коли пригадати, що ще раніше за кордон виїхали в різних державних справах такі відповідальні члени уряду, як міністр юстиції і керуючий міністерством закордонних справ А. Лівицький, міністр фінансів Б. Мартос і міністр народного господарства Шадлун, то можна собі уявити, яким важким тягарем лягла на мої плечі ця евакуація нашої столиці... Коли я приїхав на вокзал (десь біля 2-ої го-

дини ночі), то там вже стояли три урядові потяги, з них один — військового міністерства і другий міністерства фінансів, готові до відізду на Прокурів. Члени уряду, а також скорочений штат урядовців вже сиділи в вагонах і чекали, що ось-ось потяги рушать. Але де там! Чекати довелось аж до 3-ої години пополудні наступного дня. То казали, що нема паротягів, то шлях був забитий... і так без кінця. По відізді з Кам'янця справа не покращала. З Кам'янця до Гречан (коло 100 кілометрів) ми їхали аж до ранку 19. листопада, тобто зі швидкістю приблизно 2,5 км. на годину. І це не зважаючи на те, що на чолі потягу стояв сам тодішній міністр шляхів С. Тимошенко”... т. II, ст. 139—140.

... „Через кілька днів з Тарнова приїхав Безпалко з пессимистичними інформаціями про скликання Національної Ради. Він казав, що мабуть з цієї справи нічого не вийде, бо заходами Лівицького земці (кол. діячі органів місцевого самоврядування) і кооператори домагаються половини місць в Раді. Крім того, між Петлюрою і Лівицьким немає згоди. Петлюра взагалі скептично дивиться щодо наслідків скликання Ради, а Лівицький бойтися, що Рада не буде „законопослушною”, тому вживає всіх заходів, щоб напакувати туди своїх людей”... т. III, ст. 71.

... „Петлюра... почав говорити з огорченням про Раду Республіки і про те, що крім критики і балаканні він в її діяльності не бачить нічого позитивного. Врешті, сказав він, було б в інтересах справи, коли б Рада Республіки хоч на місяць-два зробила собі ферії та припинила свою діяльність. Я вже не можу витримати, казав він, цеї атмосфери взаємного недовolenня і нападок. Всі на мене недовolenі”... т. III, ст. 80.

... „15. липня 1919 р. у Львів при-

Іван К. Мацієвич і Кішківський, як уповноважені від соц.-федералістів для переговорів з представниками УСДРП. В розмові зо мною і Феденком вони заявили, що представники їхньої партії вийшли з Ради Республіки наслідком конфлікту з більшістю Ради, яка домагається утворення кабінету Лівицького-Тимошенка. А. Лівицький і С. Тимошенко, казали воно, інтригують, бо домагаються портфелів прем'єра і закордонних справ, а Тимошенко, крім того, взагалі працює разом з самостійниками-соціялістами проти Петлюри. Мацієвич і Кішківський заявили нам, що соц.-федералісти в новий уряд не дадуть своїх представників, якщо там будуть А. Лівицький, О. Ковалевський (нар.-респ.), або М. Білинський (сам.-соц.)... т. III, ст. 81.

....На другий день (5. серпня) Петлюра призначив головою нового уряду П. Пилипчука... Того ж дня на підставі постанови нової ради міністрів Петлюра видав наказ за підписом своїм і Пилипчука, в якому говорилося, що перша сесія Ради Республіки є закінчена, а друга буде скликана в найкоротшому часі.

Цей „непарламентарний“ спосіб утворення нового уряду, як і несподіване припинення діяльності Ради Республіки викликали загальне невдоволення серед української еміграції в Польщі. В значній мірі до того спричинилася також та обставина, що кандидатура Пилипчука не мала симпатій навіть серед твої політичної групи, до якої він належав. Тому нарада членів Ради Республіки в числі 25 депутатів заявила гострий протест проти „незаконних і нікого не зобов'язуючих актів“ голови Директорії і доручила президії Ради Республіки скликати Раду Республіки після вакаційної перерви... т. III, ст. 82.

....Тютюнник улітку 1921 р. звернувся до політичних противників Пе-

тлюри — хліборобів-демократів і самостійників-соціялістів — з пропозицією співробітництва з ним... Тютюнник не належав до прихильників Петлюри і мав намір в разі успішного повстання перебрати владу на Україї в свої руки.

Ця тенденція Тютюнника відсепаруватися від Петлюри, як також його загравання з правими колами були причиною того, що ніякого окремого повстанського комітету, який би об'єднував у собі ширші організовані кола громадянства, не створено. І сама військова акція в значній мірі через це розбилася і не мало втратила в своїй організованості та єдності. Так, Петлюра, знаючи про тайні плани Тютюнника, насторожився і тому ще в квітні вислав на Україну „своїх людей“... для організації повстання на Правобережжі. Майже рівночасно члени кол. Директорії: А. Макаренко, О. Андрієвський і Ф. Швець вислали з Відня через Румунію свого організатора повстання... Були відомості, що навіть Петрушевич разом з Вишневим вживали якихось заходів, щоб забезпечити і собі якийсь вплив на наддніпрянській Україні на випадок успішного повстання... Словом, знову загуляла отаманія!... т. III, ст. 100.

....Долю всенароднього повстання в Україні в другій половині 1921 року вирішили інші обставини, незалежні від того політичного проводу, який Тютюнник та його конкуренти намічали бути для цієї справи... В рішальний момент поляки не дали зброї... Звичайно підготова повстання мала провадитись у строгій тайні. Тим часом про це знала вся українська еміграція... Не диво, що большевики були докладно поінформовані про цілу справу. Як потім виявилось, навіть в самому штабі Тютюнника були большевицькі агенти... т. III, ст. 101.

Угоди з большевиками уряду УНР

....Незадовго перед повстанням проти гетьмана між українськими соціалістичними партіями й представниками російських большевиків, Мануйльським і Раковським, прийшло до порozуміння. Сovітська Росія мала призвати самостійність Української Народної Республіки й демократичний лад на Україні. Українська Народна Республіка мала забезпечити легальне існування партії комуністів і також свій нейтралітет у боротьбі Сovітської Росії з її зовнішніми ворогами”... т. I, ст. 89.

....Того ж дня 28. січня у Києві відбулася конференція українських соц.-революціонерів (центральна течія), на якій ухвалено, що партія стає на ґрунт соціалістичної революції і приймає радянську платформу влади на Україні”... т. I, ст. 95.

....Представники українських соц-демократів і українських соц.-революціонерів, разом з представниками кам'янецького селянського з'їзду і представниками кам'янецької залоги, утворили Комітет Охорони Республіки для тимчасового представництва центральної влади Республіки. У відозві зазначалося, що... Комітет має вступити в переговори з Директорією з метою негайного припинення переговорів з Антантою і розпочаття їх з радянським правителством України”. т. I, ст. 142.

....Через кілька днів спільно з Петрушевичем удалося вирішити ще одну важливу справу, що також торкалася нашого відношення до Денікіна. Маю на увазі спробу нашого уряду навязати контакт з большевицькою Москвою для спільної боротьби проти Денікіна... В Кам'янець приїхав швайцарський комуніст Пляттен, особистий приятель Леніна... Він виїхав з Москви літаком до совітської Угорщини з дорученням большевицького

уряду. Але літак впав на румунській території і був конфіскованій румунською владою. Пляттен... на його бажання пустили... на територію зайняту українським військом... Він зараз же запропонував бути посередником між нашим урядом і урядом Леніна... Директорія і Петрушевича дали на це згоду. Через кілька днів Пляттен виїхав до Москви з пропозицією від нашого уряду”... т. II, ст. 81—82.

....Ні ми, ні совітський уряд в цей час (жовтень 1919 р., Я. К.) не були заінтересовані в тому, щоб продовжувати війну між собою, маючи спільног о ворога — Денікіна. Тому вже незабаром після відїзду Пляттена до Москви наш фронт проти большевиків (на лінії Чуднів-Бердичів) був фактично зліквідований”... т. II, ст. 109.

....Тим часом через кілька днів (25. жовтня) з Москви повернувся Пляттен. Він приїхав з позитивною відповіддю... Зміст доповіді, яку зробив мені Пляттен в той же день був таким:

1. Совітська Росія згоджується на військову конвенцію проти Денікіна, як перший крок порозуміння з нами.

2. Совітська Росія готова очистити певні території для зайняття їх нашими військами з тим, що на цих територіях не буде переслідувано большевиків... Про зміст доповіді Пляттена я негайно поінформував Директорію і Петрушевича. Запропоновані умови були прийняті... Наш уряд негайно вислав військову делегацію до большевицького фронту”... т. II, ст. 115—116.

....Після Камянця і Нової Чарторії це була вже третя делегація до большевицького командування. Хоч большевики не звертали уваги на всі ці наші делегації й продовжували на-

ступати на Україну, але військові... настоювали на тому, що, мовляв, треба ще раз послати своїх делегатів для переговорів з большевицьким військом. Віра в можливість порозуміння з північним ворогом все ще не покидала наших військових, як і політичних діячів" ... т. II, ст. 170.

„Взагалі це був час (початок 1920 року), коли під впливом невдач у нашій боротьбі... розєднання українських сил дійшло до найвищої точки... В. Винниченко, В. Левинський, Гр. Паламар та інші оголосили себе закордонною групою української комуністичної партії і незабаром почали пропаганду совітської влади на Україні в своєму віденському тижневику „Нова Доба“. Майже рівночасно закордонна група українських соц.-революціонерів під проводом М. Грушевського, М. Шаповала, М. Чечеля та інших на своїй конференції в Празі (в середині лютого 1920 року) ухвалила резолюцію, в якій закликала всіх членів партії до якнайшвидчого здійснення на Україні „диктатури трудового народу“, у формі „селянсько-

робітничих рад“ як в центрі, так і на місцях" ... т. II, ст. 183—184.

„Я мав їхати до армії зимового походу, а Лівицький і Безпалко до Варшави. Безпалко мав від кабінету міністрів спеціальне доручення виїхати з Варшави до Берліна для остаточного вияснення можливостей порозуміння з совітською Москвою" ... т. II, ст. 195.

„Тим часом в газетах з'явилися відомості, що большевики згодилися на мирові переговори з Польщею (24. липня 1920 р.). У звязку з цими відомостями у мене з'явилася думка, що коли польський „союзник“ збирається миритися з Совітською Росією, то чи не слід і нам запропонувати Москві мир на певних умовах. Я рішив поїхати до Петлюри. Петлюра і Прокопович зі мною згодилися, що... нашему урядові також слід звернутися з пропозицією миру до совітської Москви... Прощаючись зі мною, Петлюра просив мене, щоб я поїхав у Варшаву та поговорив з А. Лівицьким про справу мирової пропозиції від нашого уряду совітській Москві". т. III, ст. 42—43.

Угоди з поляками уряду УНР

„Лівицький між іншим сказав:

— Я мусів підписати договір 22. квітня, хоч не мав на те дозволу ні ради міністрів, ні нашої партії... поляки вимагали дати їм негайно відповідь на їхній проект договору... Поляки домагалися призначення в нашому уряді трьох міністрів поляків. Але після протестів з нашого боку погодилися на одного міністра і одного заступника... Раз Пілсудський при розмові зі мною висловився, що, мовляв, у нас недостача інтелігенції і тому чи не могли б ми прийняти в свій уряд двох поляків і одного російського ліберала і такою ціною зацікавити польські ширші кола справою польсько-українського порозуміння... довело-

ся числитися з його побажанням" ... т. III, ст. 27.

„27. травня я отримав повідомлення... що Петлюра нарешті закінчив свої переговори і доручив скласти новий уряд... Вячеславові Прокоповичеві... Прокопович приїхав до Вінниці разом з новопризначеними членами свого уряду А. Ніковським... і О. Саліковським... На мій запит, в якому складі формується новий уряд, він між іншим відповів, що міністром земельних справ залишається Стемповський (посланець Пілсудського в український уряд, Я. К.)" ... т. III, ст. 29.

„Я та інші члени уряду були по-

ставлені Варшавським договором перед довершеним фактом. З наслідками договору ми не могли не числитися. Єдине, що в цих умовах, після приходу поляків на Україну, залишалося робити українським соціялістам, це старатися впливати на „союзника“, так, щоб він не давав забагато волі своїм апетитам на шкоду України”... т. III, ст. 34.

Характеристика С. Петлюри

„Особисто я знов Петлюру ще з 1906 року... З розмов з ним при різних зустрічах спочатку в Петербурзі, потім в 1907 р. в Києві під час ІІ-го з'їзду української соц.-дем. партії... я спостеріг, що в той час він більше цікавився питаннями літератури й мистецтва. В питаннях соціалістичної теорії й політичних та економічних він уступав багатьом іншим членам партії... Пам'ятаю, коли на зборах нашої петербурзької організації Петлюра брав іноді слово в дискусіях, то М. Порш, тодішній найвизначніший член партії, що був в той час також в Петербурзі, майже завжди розбивав його думки немилосердною критикою...

... Я тішив себе надією, що Петлюра, який від самого початку революції стояв біля центру української боротьби, дастє нам вичерпуючий образ ситуації на Україні і головно дастє план, що саме в цій ситуації (під час відступу військ УНР на Поділля в лютому 1919 року, Я. К.) треба було робити всім свідомим та активним українцям...

... Петлюра чекав нас і зараз же покликав до свого салону-вагону. Цей розкішний вагон С 55, в якому, як оповідали, колись їздив царський міністр шляхів, входив до складу окремого потягу, що був у виключному розпорядженні Петлюри, як Головного Отамана...

... Ми вийшли від Петлюри розчаровані... Його погляд на чергові зав-

... „До нашого уряду приходили скарги на те, що поляки в багатьох містах і селах на Поділлі та Волині встановлювали свою владу і поводилися з населенням як звичайні завойовники: усували українців з адміністративних посад... вивозили в Польщу різне майно, особливо залізничне, поштово-телеграфне і т. ін.”... т. III, ст. 23.

Характеристика С. Петлюри

дання українського проводу здавався нам вузьким і невистарчальним для того, щоб повернути державний корабель на „глибше плавання”...

... Брак ясної політичної лінії у Директорії під час головування Винниченка, а тепер цей „спрощений“ підхід Петлюри до вирішення політичних проблем довший час гальмували плавану боротьбу з большевицькими впливами на Україні...

... Взагалі в питаннях політичної тактики Петлюра, як я не раз потім у цьому переконався, надзвичайно піддавався впливу свого оточення...

... Він не належав до тих провідників, що уміють накидати іншим свої погляди...

... Петлюра як і колись за часів моїх передреволюційних зустрічей з ним в Петербурзі, був зовсім не меткий в політичних дискусіях. Навіть маючи свій погляд на справу, він майже ніколи не брався його належно утримувати та скріпичувати погляди своїх противників...

... Ця нехіть Петлюри до дискусій була значним козиром в руках Винниченка та інших його політичних конкурентів... Коли б Винниченко залишився і далі при владі, то хто знає, чи спромігся б Петлюра в році 1919 і пізніше піднестися на ролю першої особи в державі?... т. I, ст. 116, 117, 118.

... „В умовах хаосу і дезорганізації українських мас, на фронті Директо-

рії не тільки успішно ширилася большевицька пропаганда. Слідом за пропагандою в запіллі української армії раз у раз траплялися большевицькі заворушення...

... Як на це все реагував Петлюра? „Я буду в Проскурові днів через два і там на ширшій нараді обговоримо порушене вами питання“. Говорячи про неспокійний настрій в Жмеринці, він додав: „Сили ми маємо, повстання буде зліквідований“. Повстання в Жмеринці було дійсно енергійно подавлене... Але це справі не помогло. Через кілька днів Жмеринка була вже в руках большевиків. Армія Директорії продовжувала розкладатися не днями, а годинами”... т. I, стор. 120-121.

... „Після цих промовців висловився Петлюра... Промова Петлюри не задовольнила багатьох учасників наради (Державна нарада Директорії 11. березня 1919 року з приводу припинення переговорів УНР з Антантою і розпочаття їх з большевиками, Я. К.). Вона залишила без відповіді найголовніше питання: що робити для того, щоб відірвати українські маси від большевиків...“ т. I, стор. 127.

... Відомості про катастрофу на південно-західному фронті були для нас громом з ясного неба. Адже ж цей фронт — це майже половина цілої нашої армії... Було ясно, що Петлюра спізнився з реорганізацією уряду. Взявся за це вже тоді, коли фронт почав розпадатися... т. I, стор. 153.

... „Петлюра мовчав, отже не запречував тому, що говорив Осецький. Тут я вперше побачив, що Петлюра своєю вдачею не був охочий до радикальної боротьби з деструктивними елементами чи то на фронті, чи в тилу. Йому бракувало „твердої руки“ для того, щоб піддержувати дисципліну та послух там, де цього вимагала загальна справа.“... т. I, стор. 180.

... „Президент Української Національної Ради Є. Петрушевич в розмові з деякими членами Наддніпрян-

ського уряду заявляв, що, мовляв, Антанта Петлюрі не вірить, бо вважає його за большевика, і тому не дасть допомоги Україні, доки на чолі армії буде стояти Петлюра. „Українська справа, казав він, загибає від командування Петлюри. Армія йому зовсім не вірить, бо він не військова людина. Чому він так тримається за те командування і не передасть його досвідченій людині, як от хоч би Греків та інші“. Це був погляд, якого таож трималися праві наддніпрянські провідники.“... т. I, стор. 194.

... „В брошури „Історія української влади“ (Відень 1920, стор. 15), напр., читаемо: „Ми мали на Україні двох диктаторів: диктатора галицьких військ д-ра Петрушевича і головного отамана Петлюру. Перший одержав владу з рук народніх, від народнього представництва, другий іншим шляхом — шляхом узурпації. Перший мав в своїм розпорядженні сто тисяч відданого йому карного війська, другий мав в десять раз меншу силу з захищеною дисципліною, в більшості незадоволених центральною військовою владою. Один був людиною високої європейської освіти, старий досвідчений парламентарій і політик, загальнівідомий й шанований не тільки на Україні, але й закордоном. Другий — особа з малою освітою, невідома українським народнім масам до революції, без найменшого досвіду в справі державного будівництва і управи, особа, що виринула на верх випадково в часи революційної бурі“... т. II, стор. 23.

... „Звичайно, коли б Петлюра мав хист провідника з „залізною рукою“ і не хитався між впливами різних груп і осіб, то диктатуру Петрушевича можна було б зліквідувати...“ т. II, стор. 31.

... Я був здивований, що Петлюра раптом заговорив про необхідність проголошення парламентаризму... Лише пізніше я довідався від А. Лівицького, що це він порадив Петлюрі звер-

нутися до уряду з листом в цій справі. Як я вже згадував, Петлюра не визнавався самостійністю в питаннях політичної тактики. Здебільшого він вживав тих чи інших політичних кроків лише під впливом або в порозумінні з представниками політичних груп, на які в даний момент спирається. Вислухавши Петлюру, я сказав, що ми не можемо так раптово міняти свою політичну лінію... Петлюра без дальших дискусій погодився з моїм поглядом."... т. II, стор. 38.

„...Як могло статися, що такий нещасливий наказ (наказ — не вступати в збройну акцію з Денікінськими військами при вступі в Київ в серпні 1919 р., Я. К.) вийшов із Штабу Головного Отамана? На мою думку, це пояснюється тим, що Петлюра був занадто довірливий до людей, особливо в такій мало знайомій йому ділянці, як військова. Тому він часто приймав на віру думку тих, що стояли коло тої чи іншої справи."... т. II, стор. 62.

„...Один з осавулів Петлюри, О. Доценко, що тоді був разом з Петлюрою на Київському фронті, в своєму „Літопису української революції“ (кн. 5, стор. 253), підносячи високо позитивні риси Петлюри, між іншим зазначає ... йому бракувало уміння покерувати своєю роботою і роботою других, свою власною волею і волею других". Дійсно, характеристичною рисою Петлюри було: вже після того, як ті чи інші помилки сталися, він енергійно брався за їх виправлення, але звичайно це вже було запізно"..." т. II, стор. 71.

„...Старицька-Черняхівська з величним піднесенням почала говорити, що селяни на Україні вже стали національно свідоміші, що вони ненавидять большевиків і денікінців і ждуть лише Петлюру. Петлюра, зворушений цією промовою, заплакав і покинув нараду"..." т. II, стор. 84.

... „Я боронив свою пропозицію, Сальський свою. (На нараді в Деражні 8. листопада 1919 року, коли не було вже куди відступати, Я. К.). Нарешті плян Сальського відкинуто голосами всіх проти Сальського і керуючого міністерством фінансів А. Маршинського. Міністер ісповідань Огієнко втримався від голосування. Петлюра на нараді мовчав і взагалі не заняв певної позиції"..." т. II, стор. 137.

... „На цій самій нараді (26. листопада 1919 року в Староконстантинові, Я. К.) знайшлися і розкладові елементи, як напр. отаман Гайдамацької бригади Волох ... в своїй промові Волох заявив, що він бачить єдиний порятунок для нашої армії, це — визнати радянську форму влади на Україні і в союзі з російськими большевиками почати війну проти буржуазії цілого світу... Критикуючи діяльність уряду й командування вій особливо нарікав на „фахівців“ української армії... Виступ Волоха на цій нараді показав, що в нашому війську готується нова авантюра. Отже треба було цю авантюру негайно зліквідувати. Для цього була повна можливість. Ale коли я почав про це говорити Петлюрі, то побачив, що він ухилявся від рішучих заходів ... він обмежився лише наказом, щоб Волох з гайдамаками залишився в районі Староконстантинова... Ale Волох цього наказу не виконав... Тим часом я помітив, що виступ Волоха і всі останні події несприятливо вплинули на настрої Петлюри. Завжди бадьорий і повний енергії, він тепер зробився байдужий до всього того, що діялося навколо нього"..." т. II, стор. 148.

... „Відіїджаючи з Староконстантинова, я довідався, що в Любарі отамани Данченко і Божко затівають якусь авантюру... Данченко і Божко йшли в Любарі в спілці з місцевими комуністами... Я знову попередив Петлюру і В. Тютюнника, що ота-

манську затію треба негайно зліквідувати. Але ні Тютюнник, ні Петлюра знову ніяких заходів не вжили... На другий день Волох влаштував прилюдний парад свому війську, вивісивши червоний прапор з написом: „Хай живе радянська влада на Україні“. Так само свою промову до війська закінчив він большевицькими гаслами. Рівночасно він вислав листа Петлюрі, в якому він вимагав відмовитися від влади і передати йому армію... Тільки після цього був даний наказ юнацькій школі роззброїти військо отаманів, а їх самих заарештувати... юнаки під впливом свого командира Вербицького... не виконали даного їм наказу... Цим скористалися змовники й на ранок 2. грудня захопили державну скарбницю... Тоді Петлюра послав півсотню своєї охорони. Але й це не помогло. Отамани з скарбницею і частиною охорони Петлюри, що перейшла на їх бік, покинули Любар і подалися з своїм військом в напрямі на Чуднів для з'єднання з большевиками... т. II, стор. 150-151-152.

„...Я дуже вітаю думку про реформу нашого загального управління, особливо що торкається війська. (Кавказ колишній помішник головного державного інспектора військ УНР, Романченко, на засіданні Центрального Комітету УСДРП 29. січня 1920 року, Я. К.) Як колишній помішник головного державного інспектора, я мав нагоду довший час спостерігати життя нашої армії і мушу сказати, що серед військових врешті встановився такий погляд, що коли Головний Отаман зі своєю „світою“ їде на фронт, значить там треба чекати якоїсь небудучії...“ т. II, стор. 191.

„...з гострим протестом проти польського походу на Україну виступили українські соц.-революціонери на своїй конференції в Празі 22-24. травня під проводом М. Грушевського, О. Жуківського, М. Шаповал та ін. В резолюції прийнятій на цій конференції, Петлюру названо „авантюристом“ і „українським зрадником“, а договір, підписаний з Польщею, оголошено за неправдивий.“... том III, стор. 33.

Характеристика деяких провідних діячів УНР

В. Чехівський — голова Уряду УНР.

„...На міністерство освіти запропонували кандидатуру В. Чехівського. Петлюра висловився рішуче проти. „Не зайдайте його, сказав він, Чехівський є все, що хочете, тільки не міністр. Насамперед не вміє розбиратися в людях. З міністерства закордонних справ він зробив багно.“... т. I, стор. 167.

П. Христюк — „...На внутрішні справи запропонували П. Христюка, колишнього міністра внутрішніх справ за часів Центральної Ради. Петлюра сказав, що Христюк „лише здискредитує себе й партію“... т. I, стор. 167.

Сидоренко — голова української місії в Парижі, „що був міністром пошт і телеграфів за часів Централь-

ної Ради, справляв враження найвіноградівського провінціяла...“ т. II, стор. 95.

Панайко — „член делегації в Парижі — абсолютно безпринципний чоловік, якому очевидно інтереси свого народу були зовсім байдужі...“ т. II, ст. 92.

Пилипчук — голова української надзвичайної місії в Варшаві — „...так виконав доручення нашого уряду, що просто соромно було говорити про це навіть у вужчому колі своїх людей“... т. II, ст. 58.

Волох — „... малограмотний... старшина... Петлюра вважав його за „свою людину“. Коли в січні 1919 року Болбочан був заарештований, Петлюра призначив Волоха на командира Запорізького корпусу. Во-

лох цього довір'я Петлюри не виправдав. В березні 1919 р. він оголосив свій відомний універсал на станції Вапнярці, яким касував Директорію і прийняв радянську платформу" т. II, стор. 45.

В. Мартос: ..., Треба зазначити, що Мартос як прем'єр і міністр фінансів залишив невигідну для себе опінію в українському громадянстві. Здається, ні про одного українського міністра часів революції не написано так багато критичних заміток, як про Мартоса. Деякі мемуаристи, як напр. Є. Коновалець („Воля“, Віденсь, 1921. т. III, ч. 3-5) в своїй критиці діяльності Мартоса доходять до того, що готові вважати його ледве не за головного виновника наших недавач в 1919 році... Занадто впертий і самопевний, досить дрібязковий і недовірливий, він не вмів поводитися з людьми й цим власне викликав постійне незадоволення ... т. II, стор. 51.

А. Лівицький: ..., На нараді членів Центрального Комітету соц-демократичної партії при обговоренні цієї справи (справи введення до складу Директорії Лівицького А., Я. К.) М. Шадлун і І. Романченко заявили, що

Лівицького небезпечно посилати в Директорію, бо своїм опортунізмом та хитруванням він може наробити там багато шкоди."... т. II, стор. 53-54.

..., „Взагалі А. Лівицький в той час (літом 1920 р., Я. К.) дуже захоплювався ідеєю „широкого“ союзу з Савінковим і Врангелем. Це видно напр. з його доповіді Петлюрі 10. серпня 1920 року, в якій він... писав: ..., вважаю, що при наших тяжких обставинах було б на часі порозумітися з московською демократією і навязати контакт з Врангелем... Нам не потрібно, щоб росіяни зразу визнали нашу самостійність, хай лише визнають нам уряд" ... т. II, стор. 46.

..., Знаючи А. Лівицького, як гнучкого опортуніста, я боявся що він піде на великі уступки полякам... Моя тривога зросла ще більше після того, як я того ж дня довідався з большевицьких газет, що поляки „разом з Петлюрою“ почали наступ на Україну. Я зараз же подумав, що це очевидно, наслідок підписання Лівицьким того договору... Ale в душі я все ще продовжував вірити, що ні Петлюра, ні Лівицький не підуть на підписання такого договору."... т. II, стор 224.

(Закінчення в наступному числі)

Мусимо викорінити в нас наше українське гуляйполе, що є гістеричним відрухом проти нашого многовікового рабства.

Д. Скоропадський.

..., Правительство Центральної Ради в осені 1917 року здемобілізувало дві новоутворені сердоцькі дивізії, злякавшись їх „контрреволюційного“ настрою, воно ж сприяло розкладу I-го Українського Корпусу — знов таки з страху перед „контрреволюцією“. Як тільки виникла якась укра-

їнська сила, організована не на соціалістичному і революційно-демократичному принципі, керманичів політики Центральної Ради обхоплювали страх, щоб ця сила не виявила якісь контрреволюційних замірів"...

Д. Дорошенко — Історія України, т. II, сторінка 21.

ІІ-й Зізд Української Гетьманської Організації Америки

1, 2 і 3. вересня ц. р. в Дітройті Гемтремк відбувся ІІ-гий зізд Української Гетьманської Організації в Америці. На зізд прибули делегати майже всіх діючих Відділів, а також делегація Канади.

Після відспівання американського гимну і молитви Гетьманців-Державників та Гетьманського Маршу зізд відкрив дотеперішній Голова УГО п. І. Біловус. Президія зізду в складі П. Запорожця — голова, М. Рознатовський та П. Чемний — заступники і М. Буяр та О. Бей — секретарі — кермувала роботами зізду.

Після відчитання привітань і телеграм з різних кінців світу від організацій і поодиноких осіб, обрано резолюційну Комісію в складі п. п. М. Пасіки, Зиблікевича та М. Янова.

Голова УГО п. І. Біловус склав звіт Головної Управи за час від 1. вересня 1950 року до 1. вересня 1951 року. Після звіту Голови Управи звітували поодинокі члени Управи та Контрольна Комісія.

Після звітів з діяльності Управи і поодиноких її відділів відбулася ще дискусія над питанням праці поодиноких членів Організації в галузі харитативній, ідеологічній та громадсько-політичній.

Ділова робота зізду тривала 1 і 2. вересня, затягаючись до пізніх годин ночі, а також і 3. вересня увечорі після Академії пам'яті В. Липинського.

3-го вересня увечорі відбулася Академія, присвячена пам'яті великого ідеолога Гетьманського Руху, Вячеслава Липинського. Після вступної промови п. І. Біловуса, реферат про Великого Державника, автора „Листів до братів-хліборобів“, прочитав проф. І. Кузич. Переповнена вщерть заля вислухала реферат з непослабною увагою. Після офіційної частини відбувся Концерт, на який склалися музичні і вокальні виступи визначних артистичних сил нашої еміграції.

Після Академії відбулися вибори нової Управи.

На Голову УГО обрано п. І. Біловуса, заступником п. М. Чемного, головним секретарем п. М. Буяра. Скарбник п. Бернс, фінансовий секретар п. М. Первак. Референти організаційний і культурно-освітній будуть покликані Головою Управою пізніше.

До Головної Управи входять усі голови відділів УГО, Контрольна Комісія і Орг. Суд.

По всіх точках делегатського Зізду ухвалено резолюції.

Другий зізд УГО Америки пройшов скромно і ділово. Треба сподіватися, що й праця новообраної Управи в новому році буде пройнята глибоким діловим змістом, що є найкращим показником життєздатності громадсько-політичної організації.

Щасті Боже!

М. Д.

„... Гетьманський Рух це не теорія, „теорія Липинського“, а найздоровіший відрух нашого народного життя, вираз глибоких підсвідомих, іrrаціональних хотінь і стремлінь нашого

народу, який нікому не вдається спинити ні найпоступовішими фразами, ні найзабобонішими нашіптуваннями“...

О. Скоропис-Йолтуховський

**ОРИЄНТОВНИЙ ЗМІСТ ЧИСЛА 4-го
КВАРТАЛЬНИКА „ДЕРЖАВНИЦЬКА ДУМКА“**

- О. Оглоблин: „Наукові інтереси Гетьмана Павла Скоропадського в царині українського минулого“.
- Т. Великохатько: „Наука і метод“.
- Н. Полонська-Василенко: „Проф. Ст. Томашівський“.
- М. Базилевський: „Етапи політичного об'єднання“.
- О. Шаповал: „Моя перша зустріч з будучим гетьманом України Павлом Скоропадським“.
- С. Ледянський: „Київ у 1927 і 1937 роках“.
-
-

Видавництво „Державницька Думка“ висловлює подяку нижче поіменованим особам, що наслідали свої датки на пресовий фонд (в долірах): М. Кухаришин (збірка на весіллі у п-ва Базилевських) 8,50; І. Тесля 5, М. Чолій 4, І. Шингера 4, В. Мохорук 2, А. Возняк 2, Т. Бааран 1, І. Очеретко 1, І. Науменко 1, А. Петренко 1, Г. Хижий 1, Н. Савченко 1, Копач 1, І. Коваленко 1, Й. Гринько 1, І. Рихло 0,50.

КНИГИ І ЖУРНАЛИ, НАДІСЛАНІ ДО РЕДАКЦІЇ

Eastern Quarterly No. 3, July 1951. London—Paris.

Світло, катол. часопис ч. 14, 15. серпня 1951 р. Торонто.

Для України, ч. 2, 1951. Видання 5-го жіночого відділу УГО Америки, Дітройт.

Овид, ч. 6, 1951. Буенос Айрес.

Пороги, ч. 19-20, 1951. Буенос Айрес.

